

Трговијата со луѓе и илегалната миграција перцепирани од главните актери во кривичната постапка

Скопје, декември 2008

Трговијата со луѓе и илегалната миграција перцепирани од главните актери во кривичната постапка

Автор: *Виолета Велкоска*

Издавач: *Коалиција “Сите за правично судење”
ул. Македонија бр. 11/2-10
1000 Скопје, Р. Македонија
тел./факс: ++389 2 3215-263
e-mail: contact@all4fairtrials.org.mk
www.all4fairtrials.org.mk*

За издавачот: *Петре Мркев, претседател*

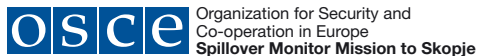
Уредник: *Виолета Велкоска*

Лектура: *Ивана Коцевска*

Техничко уредување и печат: *ЕМИТЕР - Скопје
тел.: (02) 3115-111
e-mail: emiter@unet.com.mk*

Корица: *Невенка Стојановска*

Поддржано од:

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra
Embassy of Switzerland in Macedonia

Содржината на ова издание не секогаш ги одразува погледите или ставовите на Набљудувачката мисија на ОБСЕ во Скопје.

Мислењата, заклучоците и препораките изнесени во ова издание се на авторот и не секогаш ги одразуваат оние на Амбасадата на Швајцарија во Македонија

Содржина

Благодарност	7
Кратко резиме	9
Проект: „Следење на предмети од областа на Трговија со луѓе,, ...	13
I Законска регулатива	17
1. Криминализација или декриминализација на дејствијата на клиентите во делото Трговија со луѓе	17
2. Правните лица како извршители на делото	21
3. Дистинкција помеѓу трговијата со луѓе и посредувањето во вршење проституција	23
4. Проблеми при перцепцијата на поимот организиран криминал и рефлексција на истиот во практиката на судовите	26
II Компензација на жртвите на трговија со луѓе	29
5. Проблемите кои се јавуваат при надомест на нематеријална штета	30
а) Слабото изрекување на компензација за нематеријална штета	31
б) Вештачење	32
в) Регулатива	33

г) Упатување на парница	34
д) Дополнителни пресуди	35
6. Помошни механизми за овозможување поуспешна компензација	37
а) Државен фонд за компензација на жртвата	37
б) Гаранција	39
в) Привремени мерки на обезбедување имот	40
7. Конфискација на имот	42
III Добивање квалитетен исказ од сведоците	45
8. Посебен начин на испитување на сведоците	45
а) Отстранување на обвинетиот од главен претрес	48
9. Статусот на жртвата во Македонија	50
IV Посебни истражни мерки	53
10. Соодветноста на законската рамка	54
11. Техничка подготвеност за имплементација	55
12. Степен на уверливост на доказите	57
13. Проблемот со визуелно–тонското снимање	58
V Должина на постапка	61
14. Рокови, причини за одлагање и времетраење	61
а) Закажување на главен претрес	61
б) Одлагање за период подолг од 60 дена	62
в) Некои причини за одлагање на предметот	63
г) Должина на постапка	65

15. Притворот и другите мерки за обезбедување на обвинетиот како фактор кој влијае на должината на постапката	68
а) Притвор	68
б) Употреба на другите превентивни мерки	71
VI Некои околности при одмерување на казна	75
16. Околности под кои е сторено делото	76
а) Казнување на повторници	79
б) Објавување на пресудите	80

_____ | Трговијата со луѓе и илегалната миграција перцепирани од главните актери исуоу..

Благодарности

Почитувани колеги, соработници и читатели,

Големо е задоволството кога упорната и посветена работа се финализира со еден ваков крунски документ со наслов „Трговијата со луѓе и илегалната миграција перципирани од главните актери во кривичната постапка,“ за период од 2005 до 2008 година.

Овој Извештај произлезе од фокусираноста и следењето на судски постапки кои го опфаќаат феноменот трговија со луѓе за период од 2005 до 2008 година, законската регулатива со која се санкционираат конкретните случаи, проблемите кои постојат при надомест на нематеријална штета на жртвите на трговија со луѓе, статусот на жртва во Република Македонија, должината на постапката, како и примената на посебните истражни мерки како новитет воведен во 2004 година.

Воедно, Извештајот е посебен и по тоа што во него се опфатени и интервјуа на јавните обвинители, адвокатите, судиите и претставниците на МВР кои работат во областа трговија со луѓе, како и конкретните проблеми и недоумици кои ги имаат во секојдневното постапување.

Автор на овој текст е Виолета Велкоска, долгогодишен активист во Коалицијата по однос на проблематиката врзана за организираниот криминал и трговија со луѓе, која беше несебично потпомогната од Михаил Готовски, одговорен за реализацијата на проектот и Ана Бошкоска, проект-асистент на конкретниот проект.

Секако, најголемата благодарност ја упатуваме до набљудувачите на судските предмети кои беа директни актери во целиот процес на следење на предметите, како и до адвокатите, судиите, јавните обвинители и претставниците на МВР, кои со својот професионален однос придонесоа во делот на интервјуа и анализа на проблемите кои се јавуваат во практиката при самото постапување по овие случаи.

И, на крај, особена благодарност до Мисијата на ОБСЕ во Скопје и Швајцарската амбасада, кои финансиски го поддржаа овој проект и придонесоа Извештајот да се публикува и да биде реална слика на ефикасноста на судското постапување за областа трговија со луѓе и воедно иден иницијатор за менување на работите кон подобро.

Коалиција „Сите за правично судење,“
Аница Томшиќ Стојковска,
Извршен директор

_____ | Трговијата со луѓе и илегалната миграција перцепирани од главните актери..

Крајко резиме

Со промените во Кривичниот законик во 2002 година, кога за прв пат се вовеле делото Трговија со луѓе, во чл. 418–а беше внесена одредба за казнување со казна затвор од 6 месеци до 5 години на тој што користи, или овозможува на друг користење сексуални услуги од лице за кое знае дека е жртва на трговија со луѓе. Последните измени на Кривичниот законик во 2008 година го проширија доменот на казнување на секој што користи или овозможува користење не само на сексуални услуги, туку и друг вид на експлоатација. Со тоа се надмина претесно поставената рамка на адресирање на побарувачката на пазарот само во врска со трговијата со луѓе заради сексуална експлоатација. Дополнително, новата одредба не се ограничи само на лице–конзумент што *знаело* дека станува збор за жртва на трговија со луѓе, туку отиде и понатаму и на лице што *било должно да знае*. За жал, шест години по внесувањето на одредбата за казнување на корисниците, и покрај јасно искажаниот став на сите професионалци задолжени за кривично гонење и санкционирање дека клиентите треба да одговараат, бројот на лица што биле санкционирани е минорен.

Промените на законот во 2004 година донесоа казнување на правното лице со парична казна, доколку истото се јави како извршител на делото трговија со луѓе. Ако се тргне од раширеното мислење помеѓу лицата инволвирани во постапката против трговците со луѓе дека се менува начинот на извршување на делото преку сè почестата употреба на салони за масажа и убавина и на агенции за дружење, заради врбување и експлоатација на жртви, тогаш изненадува непостоење на ниту една осуда на правно лице.

Забележаните ситуации во практиката на прелевање на обвиненијата од делото „Посредување при вршење на проституција,“ во делото „Трговија со луѓе,“ го покренала прашањето за (не)постоење на јасна дистинкција помеѓу овие две кривични дела, како во законикот така и во перцепцијата на професионалците во однос на истите. Промената на Кривичниот законик од 2008 година носи исклучување на казнувањето на посредување при вршење на проституција кај малолетно лице, со што автоматски сите овие дела се подведуваат под делото „Трговија со малолетно лице,“ (новиот чл. 418 г од КЗ). Иако одредбата од ст. 3 од делото „Посредување при вршење на проституција,“ исто така претрпе промена (казната се зголеми наместо од шест месеци до пет години на казна затвор од три до пет години), сепак, се чини остана проблемот во однос на дистинкцијата со делото Трговија со луѓе.

Од вкупно 49 оштетени кои поднеле имотноправно барање во набљудуваните предмети (вкупниот број на регистрирани жени и девојки изнесува 94), 35 од нив биле дел од настан кој завршил со осудителна пресуда, што значи дека по нивното барање автоматски се решава во рамките на кривичната постапка. Притоа, 13 оштетени чекаат да се донесе дополнителна одлука во однос на барањето, на 4 им било досудено истото (висината на истите се движи од 100.000,00 МКД – за две жртви, преку 500.000,00МКД, па сè до 1.516.662,00 МКД), а 13 биле упатени на граѓански спор. До крајот на 2008 година ни една одлука за компензација не е реализирана. Непостоенството на средства за покривање на судските такси во граѓанската постапка претставува пречка во пристапот на жртвите на трговија до правото на компензација. Вештачење заради решавање во однос на надоместокот на нематеријална штета е наредено само во седум случаи, што изненадува доколку се земе предвид клучната улога на истото во процесот на компензација на жртвите на трговија со луѓе. Тргувајќи од можноста дадена во законот, судот да одлучи да се изведат и доказите што не се предложени во постапката од некоја од страните, тогаш несомнено товарот за давање наредба за вештачење може да падне и на судијата. Дотолку повеќе оштетената, односно нејзиниот полномошник можат (мораат) да бараат да се спроведе истото.

Земајќи предвид дека психичкото и физичкото насилство се неминовен придружен елемент на делото Трговија со луѓе, не би требало да се спори можноста и на жртвите (малолетни лица) на трговија со луѓе да бараат обештетување од фондот за обештетување за жртвата–малолетник предвиден согласно законот за малолетничка правда. Иако останува на практиката да изврши верификација на соодветноста на ваквото законско решение што ќе биде активирано од јануари 2009 година, сепак, неспорно е дека ваквата регулатива ни го покажува правецот во кој треба бргу да се движиме при обезбедувањето на компензација и на полнолетните жртви, оштетени со кривично дело.

Проблемот во врска со ретката употреба на мерката конфискација може да се бара на неколку нивоа. Едното е постоење на нелегализирани (диви) објекти или објекти кои гласат на друго име а не на име на сторителот (иако последново делумно се решава со одредбата за конфискација од трето лице), со што се оневозможува утврдување на сопственоста. Втор проблем е неможноста да се утврди вредноста на противправната имотна корист и трет, е постоењето на тенденција обврската за прибирање на докази за сопственоста да се префрла на други актери во процесот, наместо во рамките на сопствените ингеренции да се дејствува проактивно. Фактот дека за успешното реализирање на истата е неопходна координација на сите актери во процесот на собирање информации за имотот на сторителот не ја намалува значајната улога на судијата кој е обврзан по службена должност да ја утврди имотната корист прибавена со секое дело. Заеднички и усогласени напори на сите вклучени во постапката е нужност за заживување на оваа мерка во процесот на справување со феноменот организиран криминал.

Причините поради кои во судската практика навистина и не заживеја посебните начини на испитување на сведокот регулирани во ЗКП (сведокот да може да биде сослушан само во присуство на јавниот обвинител и истражниот судија, односно претседателот на советот на место кое гарантира заштита на идентитетот или, пак, преку судот или со употреба на други технички, односно соодветни средства за комуникација), остануваат ненадминати и во 2008 год. Во набљудуваните предмети од 2005 година во областа на делата од интерес, само еден сведок (жртва) го дал својот исказ преку видеолинк.

Објаснувањето на ваквата ситуација од Коалицијата се побара во неколку правци од бавноста во применувањето на новините од 2004 година, неутврдено постоење на опасност со интензитет којшто би ги активирал овие механизми, недоволната законска разработка на одредбите, па сè до неможноста за обезбедување адекватна опрема за вршење на видеолинк. Не потценувајќи ги техничките проблеми со кои е врзана примената на овие одредби, а, пред сè, имајќи ја предвид улогата и значењето на исказот на сведоците во предметите пред судот, потребна е заедничка усилба од повеќе актери за надминување на истите. Од исклучително значење е прашањето во однос на правото на компензација на жртвата во сите оние случаи кога истата била упатена на граѓанска постапка по завршената кривична постапка, и можностите тоа право да се реализира. Последното особено ако се земе предвид дека привремен престој се дозволува само во строго определени услови врзани за партиципација во кривично гонење на трговците, а постојан престој воопшто не се дозволува. Иако правото може да се реализира преку овластен полномошник, сепак, фактот што досега ни една граѓанска постапка не е ниту започната доволно говори за постоење проблем во однос на оваа тема.

Воедно, речиси сите интервјуирани лица потврдија постоење на колизија помеѓу одредбите на Законот за кривична постапка и Законот за странци, во однос на повикувањето на жртвата да сведочи во постапка пред судот во периодот кој ѝ е доделен за размислување (дали да се вклучи или не во постапката). Токму ставот дека при ваквиот судир на законски одредби би требало да се земат предвид одредбите од ЗКП, што автоматски значи анулирање на можноста на жртвата поради претрпените трауми како последица од делото да и се даде време да закрепне, нè упатува на заклучок за потребата од интервенција во законот. Со оглед дека периодот за размислување се дава согласно со Законот за странци само на странските жртви, се наметнува заклучок дека постои нееднаков третман на домашните и странските лица–жртви на трговија. Делумна корекција прават стандардните оперативни процедури во кои се определува период од 30 дена за жртвата да закрепне од последиците на кривичното дело и да се реши дали ќе се вклучи во прогонот. Меѓутоа, со тоа не се решаваат проблемите со обврската за сведочење одредена во ЗКП.

Се чини дека видот на кривичното дело, односно тежината на казната често е влијателен фактор по кој се проценува дали постои или не потреба од притвор. Иако е логично кај потешките дела опасноста од преземање дејствија од страна на обвинетото лице (како што се бегство, уништување на траги од кривично дело, влијание на сведоци итн.) да биде мошне поголема, сепак, не смее притворот по автоматизам да биде врзан за видот на делото за кое личноста се товари. Правните основи утврдени во закон се/би требало да бидат единствениот патоказ во процесот на донесување одлука за изрекување на оваа мерка.

Согласно со статистиката на Коалицијата, во 75 % од сите изречени мерки за обезбедување присуство на обвинетите лица на главниот претрес, како и успешното водење на постапката станува збор за мерката притвор. Одредбата од членот 175 од ЗКП утврдува при изборот на мерката што ќе се примени спрема обвинетиот ќе се води сметка да не се применува потешка мерка, ако може истата цел да се постигне со поблагата. Не потценувајќи ја тежината на криминалот за кој станува збор во овие предмети, не смее ни да се заборава дека мерката притвор е најтешка од лепезата мерки коишто стојат на располагање во нашиот закон и истата треба да се користи како последна во низата.

_____ | Трговијата со луѓе и илегалната миграција перцепирани од главните актери..

За разлика од состојбата во изминатите години, кога е забележана почеста практика на необјавување на пресудата во законски утврдениот рок од три дена (односно само информирање на странките дека пресудата ќе им биде писмено доставена), во 2008 оваа појава е сосема исклучителна.

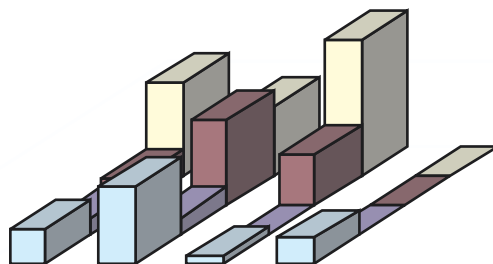
Претходно изнесените заклучоци и состојби се само минорен дел од темите кои ги обработува овој Извештај. Истиот, покрај анализите од објективната статистичка обработка на податоците добиени со набљудување, го отсликува и мнението на главните актери во постапката во однос на некои прашања битни за темата трговија со луѓе.

Проект: „Следење на предметите од областа на Трговија со луѓе,,

Коалицијата „Сите за правично судење“, со цел да му помогне на судството во процесот на обезбедување соодветен одговор на проблемот „Трговија со луѓе“, во предметите судени пред основните судови во Македонија во 2008 година, го имплементира проектот „Следење на предмети од областа на Трговија со луѓе,. Во рамките на истиот беа спроведени две основни активности и тоа, набљудувањето на предмети од областа на трговија со луѓе, како и реализација на интервју со главните актери во постапката пред основните судови.

Набљудувањето на предметите во односната тема во 2008 година претставува продолжување на процесот којшто Коалицијата го започна во 2005 година. Притоа, во речиси четиригодишен период (од јануари 2005 до септември 2008 година) беа набљудувани од страна на обучени набљудувачи вкупно 75 предмети.

Приказ на нови предмети по години

	418 a	418 б/в	191	418 г
2008	4	9	1	3
2007	2	2	0	0
2006	3	10	6	0
2005	11	8	16	0

Покрај набљудувачките активности, Коалицијата спроведе и 41 интервју со сите актери во постапката пред судот, односно со судии, јавни обвинители, полномошници на жртви, бранители на обвинети, како и со претставници на министерството за внатрешни работи.

Предмет

Своето внимание во рамките на спроведеното истражување, истражувачкиот тим на Коалицијата го посвети на кривичните дела „Трговија со луѓе,, (чл. 418а од КЗ), „Посредување во вршење проституција,, (191 од КЗ), „Криумчарење на мигранти,, (чл. 418б), „Организирање на група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе и криумчарење на мигранти,, (чл. 418 в од КЗ) и „Трговија со малолетно лице,, (чл. 418г од КЗ)¹.

Анализа е направена на некои од проблемите врзани за законската регулатива и начинот на толкување на истата во корелација со горенаведените дела како и на проблемите кои се јавуваат при практичната примена на некои од одредбите во Законот за кривична постапка.

Цели на истражувањето

Цели на спроведеното истражување се:

- идентификација на проблемите со кои се соочува судството во практиката при справување со феноменот трговија со луѓе преку набљудување на предмети пред основните судови во Македонија.
- добивање појасна претстава за факторите кои влијаат врз тие проблеми преку спроведување на интервју со главните актери во постапката и осознавање на нивното мислење.

Методологија

Врз основа на веќе изградената практика во процесот на набљудување на судските постапки, претходно обучени набљудувачи (адвокати и правници) во тим од двајца, според месечен распоред за набљудување, прибираат податоци согласно со потребите на темата на истражување. Истите се внесуваат во посебно изготвен прашалник и се доставуваат во Националната канцеларија на Коалицијата. По внесот на тие податоци во дата–базата (СПСС–програм), со нивна обработка и вкрстување се обезбедуваат статистички показатели за понатамошни анализи на одредени состојби.

Прашалниците се стандардизирани и приспособени кон потребите на тековниот проект, меѓутоа и кон потребите за континуирано повеќегодишно следење на одредени појави.

За реализација на интервјуто со професионалните лица инволвирани во судската постапка беа изготвени прашалници со делумно слична содржина. Истите се однесуваат на неколку тематски единици и тоа: законска

¹ Изборот на токму овие дела е направен, пред сè, поради постоење на нивна испреплетеност во практиката.

регулатива, компензација на жртвите на трговија со луѓе, испитувањето на сведокот во постапката, посебните истражни мерки, должината на постапката, како и некои околности значајни за одмерување на казната за виновниот сторител.

Во извештајот е вградена анализа на содржина на некои нови законски одредби како и на некои веќе постоечки законски решенија во Кривичниот законик и Законот за кривична постапка,

Примерок

Истражувањето во набљудувачкиот дел ги опфати сите предмети од темата на интерес за кои што Коалицијата доби сознанија дека се во фаза на главен претрес пред основните судови во Македонија. Од вкупно 75 следени предмети, 23 се однесуваат на трговија со луѓе (чл. 418 а и 418 г од КЗ), 23 на посредувањето во проституција, како и 29 на криумчарењето на мигранти (чл.418 б и 418 в од КЗ).

Интервју беше спроведено со 41 професионалец од различни институции, т.е. со претставници на судството, јавното обвинителство и министерството за внатрешни работи, како и со адвокати–бранители на обвинетите лица и полномошници на оштетените жртви.

Ред. Бр.	Функција/Орган	Број
1	Судии	14
2	Јавни обвинители	5
3	МВР	9
4	Адвокати– бранители на обвинети	10
5	Адвокати–полномошници на оштетени	3
	Вкупно	41

Избраниот примерок е намерен, односно разговарано е со стручни лица директно или индиректно инволвирани во постапките пред судот во врска со делата од областа на трговијата со луѓе, а идентификувани согласно со собраните податоци на Коалицијата за време на четиригодишното набљудување на судења.

_____ | Трговијата со луѓе и илегалната миграција перцепирани од главните актери..

I Законска регулатива

1. КРИМИНАЛИЗАЦИЈА ИЛИ ДЕКРИМИНАЛИЗАЦИЈА НА ДЕЈСТВИЈАТА НА КЛИЕНТИТЕ ВО ДЕЛОТО ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Со промените во Кривичниот законик во 2002² година, кога за прв пат се вовеле делото Трговија со луѓе, во ставот 5 од чл. 418–а беше внесена одредба за казнување (со казна затвор од 6 месеци до 5 години) на тој кој користи, или овозможува на друг користење на сексуални услуги од лица за кое знае дека е жртва на трговија со луѓе. Во 2004³ година оваа одредба непроменета премина во ставот 4 од истиот член. Со последните измени на Кривичниот законик во 2008 година⁴ (сега веќе во ставот 3 од чл. 418–а) се прошири доменот на казнување на секој што користи или овозможува користење, не само на сексуални услуги туку и друг вид на експлоатација. Со тоа се надмина претесно поставената рамка на адресирање на побарувачката на пазарот само во врска со трговијата со луѓе заради сексуална експлоатација. Дополнително, новиот став не се ограничи само на лице–конзумент којшто *знаело* дека станува збор за жртва на трговија со луѓе, туку се отиде и понатаму и на лице којшто *било должно да знае*. Се чини дека на овој начин се направи обид да се премости проблемот со докажување на постоењето на свест кај корисникот на услуга дека станува збор за жртва и се зголеми нивото на внимание кое се бара од клиентот. Притоа се мисли на жртва– полнолетно лице.

Имено, со внесувањето на засебниот член 418–г во 2008 година, „Трговија со малолетно лице,“ во ставот 3 се предвиде казна затвор од најмалку 8 години за секој што користи или овозможува на друг користење на сексуални услуги или друг вид на експлоатација од малолетно лице за кое знаел или бил должен да знае дека е жртва на трговија со луѓе.

---

² Службен весник на РМ бр. 4/02

³ Закон за измена и дополние на Кривичниот законик, Службен весник на РМ бр. 19/04

⁴ Службен весник на РМ бр. 7/08

Со ваквата регулатива, Македонија спаѓа во групата на земји во светот кои го третираат прашањето на побарувачката како еден од факторите што се во директна корелација со постоењето и развојот на трговијата со луѓе. Последното се однесува само на ниво на законска определба, но не и на ниво на практична имплементација. Имено, од вкупно 23 предмети в.в. со делото Трговија со луѓе следени од набљудувачите на Коалицијата, само во два случаи се регистрирани лица обвинети за употреба на сексуални услуги на жртва на трговија. Притоа, во првата ситуација и нема осудено лице, затоа што по враќањето на предметот од страна на апелациониот суд, јавниот обвинител се откажал од обвинението. Во вториот случај каде што станува збор за користење на услуги од малолетни лица (по ст.3 од чл. 418 г) предметот е во тек.

Во интервјуто спроведено со главните актери во постапката, внимание му се посвети на прашањето дали треба или не да се казнуваат клиентите во делата трговија со луѓе и кои се причините зошто не постои практика на казнување на истите.

Сите **судии** се согласија дека конзументите треба да одговараат, доколку знаеле дека станува збор за жртва на трговија со луѓе („Клиентот може да ја спаси од ситуацијата во која се нашла,,).

Притоа, повеќето од нив сметаат дека казнувањето на клиентите не треба да се однесува само на ситуациите кога постои користење на сексуални услуги, туку и на сите други форми на експлоатација.

Објаснувањето за тоа зошто во Македонија нема осудени клиенти во делото трговија со луѓе се бара во два правци. Првиот се движи во насока на неподготвеноста на жртвите да ги идентификуваат клиентите, додека вториот во насока на негонење на сторителите на делото од страна на ЈО. Само еден судија истакна дека клиентите се користат како сведоци, додека неколку други испитаници споменаа дека клиентите ниту се јавуваат како пријавители на делото, ниту како сведоци во постапката пред судот.

Согласност постои и кај **јавните обвинители** дека клиентите треба да бидат казнети, односно да одговараат согласно со одредбите во законот. Воедно, се напоменува проблемот со докажување на делот „знаел дека е жртва на трговија со луѓе,, којшто често доведува до непостоење на санкционирање на корисниците на услуги на жртвите на трговија со луѓе.

Се чини најраширено е мислењето дека клиентите до сега не се казнувани заради фактот што жртвите не сакаат да ги идентификуваат клиентите (кои често и не ги познаваат). Проблемот обвинителството го бара и во поранешната фаза, односно во (не)дејствувањето на полицијата.

Полномошниците на жртвите, пак, се на мнение дека проблемот лежи во фактот што клиентите никој не ги повикува на одговорност. Имено, „клиентите се во секундарна линија на сносене вина, додека примарни се трговците,,

Согласно со еден од полномошниците, клиентите се користат како сведоци во постапката (за разлика од мислењето на поголемиот број на судии кои работат со предмети во врска со делото Трговија со луѓе).

Во однос на прашањето за казнување (или не) на клиентите, преовладува мислењето дека истите не треба да одговараат, затоа што најчесто и не знаат дека станува збор за трговија со луѓе. Одговорноста треба да се бара

само кај организаторот. На тој начин би се избегнало губењето на сведоци и пријавители на делото.

Четворица од вкупно десет **бранители** го делат мислењето на полномошниците на жртвите и се согласни дека клиентите не треба да одговараат, пред сè, поради тоа што е тешко да се утврди дали тие знаеле дека користат сексуални услуги на жртви на трговија. Се провлекува и мислење дека „*тие што ја дефинирале одредбата во законот не знаат што прават, односно креираат конфузија*„. Еден испитаник се повикува на неказнување на клиентите во рамките на ЕУ, сметајќи дека треба да се следи мнозинството во однос на решавање на ова прашање, додека друг, искажувајќи ја својата поддршка за легализација на проституцијата мисли дека нема основ за санкционирање. Се чини интересно што и неколку други испитаници кои го поддржуваат казнувањето на клиентите, автоматски темата ја поврзуваат со легализација на проституцијата во земјата, не правејќи поголема дистикција помеѓу трговијата со луѓе и проституцијата. Последното можеби и не треба да нè изненади, доколку се земе предвид прелевањето помеѓу овие две дела во судската практика⁵.

Една петтина од бранителите, иако незапознаени дека конзументите се санкционирани согласно со чл. 418 а/г од КЗ, сметаат дека прашањето за казнување на клиентите (доколку истите знаеле чии услуги користат) би требало да се регулира во законот. Меѓутоа, веруваат дека истото би било мошне тешко со оглед на тоа дека жртвите никогаш не се прикажуваат како жртви. Останатите адвокати го поддржуваат казнувањето на клиентите, доколку постои информација дека лицето е жртва.

Различниот пристап во мислењата за начинот на справување со побарувачката во темата трговија со луѓе носи и различни одговори кај бранителите, во однос на прашањето за причината за непостоење на ниту еден санкциониран клиент во Македонија. Од мислењето дека клиентот нема зошто да одговара, преку проблемот со докажување на постоење свест, потребата да се користат клиентите како сведоци, па сè до барање вина кај јавното обвинителство, односно кај органите за гонење...„

Еден испитаник причината ја бара и пошироко во дејствување на сите органи а не само кај јавното обвинителство, односно кај МВР, граничната полиција, одделот надлежен за регулирање на престојот на жртвите итн.

Мислењето на **претставниците на Министерството за внатрешни работи** во однос на ова прашање е унифицирано. Сите испитаници сметаат дека клиентите би требало да одговараат. Оградување се прави само во еден случај во насока на неказнување на оние клиенти коишто првпат биле идентификувани при рацииите во ноќните барови⁶. Едно лице смета дека казната би требало да биде поблага, односно дека клиентите би требало парично да одговараат.

Причината зошто нема обвинети, односно осудени клиенти кај делото Трговија со луѓе најмногу се бара во неможноста да се обезбедат докази за вината на клиентите. Еден дел од испитаниците сметаат дека проблемот

⁵ Согласно со спроведено истражување на ИОМ Мисијата во Скопје, 75,4 % од испитаниците не ја знаеле разликата помеѓу делата Трговија со луѓе и Посредување во вршење проституција–извор „Разграничување на трговијата со луѓе од проституцијата и нелегалната миграција... „Казненоправна рамка на трговијата со луѓе...“ Гордан Кајалџиев, Дивна Илиќ, Трговија со луѓе правни аспекти, Универзитет на Југоисточна Европа, април 2007 стр. 67

⁶ „...Оние клиенти што се излагани, не треба...оние другите што 4,5 пати биле во локалите треба да одговараат...“ Интересно е што истиот испитаник смета дека и девојките кои се фатени неколку пати во рацииите треба да одговараат.

со докажувањето е, пред сè, резултат на фактот што жртвите ги штитат клиентите и не ги идентификуваат и на фактот што во последно време не се спроведуваат доволно често рации, а тоа е единствен начин да се фатат клиентите на лице место. Друг дел од испитаниците, вината ја бараат во сопствената неажурност и некреативност, како и во недостигот на технички средства, неупотребата на посебните истражни мерки итн.

Заклучоци и препораки: Шест години по внесувањето на одредбата за казнување на корисниците на услуги на жртвите на трговија со луѓе, и покрај јасно искажаниот став на сите професионалци задолжени за кривично гонење и санкционирање дека клиентите треба да одговараат, бројот на лица коишто биле санкционирани е минорен. Како причини за ваквата состојба од страна на испитаниците се наведуваат следните:

- неподготвеноста на жртвите да ги идентификуваат клиентите
- недоволна ажурност во гонењето на сторителите на делото од страна на јавното обвинителство односно во делувањето на полицијата
- проблемот со докажувањето дека клиентите знаеле дека користат сексуални услуги на жртви на трговија
- неспроведување рации, што претставува единствен начин да се фатат клиентите на лице место.

Иако во ова истражување внимание му се посвети само на прашањето за одговорноста на конзументите на услуги на жртвите на трговија со луѓе во процесот на креирање на побарувачката, не смее да се заборави дека врз истата дејствуваат многу повеќе фактори, односно ентитети.

Согласно со еден извор⁷, побарувачката ја креираат покрај клиентите, и сите оние коишто заработуваат од експлоатацијата на жртвите. Воедно, казнената политика која што ја водат земјите на дестинацијата, како и културолошката заднина заедно со глорификацијата на секс индустријата преку медиумите, придонесуваат кон создавање на пазарот. Притоа, може да се говори за неколку видови на пазар⁸, во зависност од видот на експлоатацијата на жртвите: понуда на разновидни сексуални услуги, порнографски материјали, девици, односно помлади девојки или постари жени, трудова експлоатација на мигранти, односно домашно слугување итн⁹.

Во Македонија сè уште не е спроведено ни едно истражување во однос на профилот на клиентот¹⁰, ниту, пак, на видовите на побарувачка што влијаат врз трговијата со луѓе. Фактот што во најголем број случаи пред судовите станува збор за трговија со луѓе заради сексуална експлоатација¹¹ не значи неминовно дека прашањето во врска со побарувачката од деца за посвојување заради питачење, како и проблемот со договорните бракови треба да

⁷ The demand for victims of sex trafficking, Donna M Hughes, Women's Studies Programs, University of Rhode Island, June 2005. стр. 7 (http://www.uri.edu/artsci/wms/hughes/demand_for_victims.pdf)

⁸ Ibid, стр. 21

⁹ за побарувачката во секс индустријата и домашно слугување погледни Trafficking –a demand led problem, multy county pilot study, Bridget Anderson, Julia O Connell Davidson, Save the children (<http://www.unodc.org/pdf/brazil/trafficking-a%20demand%20led%20problem.pdf>)

¹⁰ Research on man who purchase Sex acts, Best practices to address the demand side of sex trafficking, Donna M Hughes, Women's Studies Programs, University of Rhode Island, August 2004

¹¹ Во предметите набљудувани од страна на Коалицијата сите се однесуваат на трговија со луѓе заради сексуална експлоатација. Меѓутоа, на тркалезната маса одржана во Скопје на 16.10.2008 год. (со претставници од судството, јавното обвинителство, МВР, со бранителите на

се запостави. Согласно со сознанија од истражувањето реализирано од ЕСЕ¹², 30 % од вкупно 528 испитаници од ромската популација се изјасниле дека постои посвојување на деца заради експлоатација. Воедно, во истиот извештај се говори дека за постоењето на договорни бракови¹³ знаат 2/3 од вкупните испитаници.

Недостигот од научни податоци, премалиот број на санкционирани корисници на услуги на жртви на трговија, односно недоволната активност во процесот на идентификување на клиентите, се дел од проблемите на коишто треба да им се посвети внимание., Потребно е спроведување на истражувања во однос на профилот на клиентите коишто користат сексуални услуги на жртвите на трговија со луѓе, како и истражувања во однос на другите видови побарувачка (освен сексуалната експлоатација) што влијаат на трговијата со луѓе.

2. ПРАВНИТЕ ЛИЦА КАКО ИЗВРШИТЕЛИ НА ДЕЛОТО

Промените на законот во 2004 година предвидоа казнување на правното лице со парична казна доколку истото се јави како извршител на делото Трговија со луѓе¹⁴. Доколку се тргне од раширеното мислење помеѓу професионалците дека се менува начинот на извршување на делото преку сè почеста употреба на салони за масажа и убавина и на агенции за дружење, заради врбување и експлоатација на жртви, тогаш изненадува непостоење на ниту една осуда на правно лице.

Голем дел од **судиите** причината за ваквата состојба ја гледаат во непостапувањето на јавото обвинителство и полицијата. Со оглед дека нема кривична пријава, односно покренат обвинителен акт, судовите се немоќни како последна нитка во низата. Дел од размислувањата одат во правец на истакнување на проблемот со тешкото докажување кај делата каде како сторител се јавува правно лице.

Други, пак, сметаат дека немањето на практично искуство во оваа област и, пред сè, слабата подлога во едукацијата (имено, сегашниот судски кадар е школуван кога овој институт не постоел), воедно немањето едуцирани полицајци, јавни обвинители и сите други актери кои дејствуваат пред судиите, оневозможува соодветно да се употреби законски дадената можност.

Согласно со **полномошниците** на жртвите, јавното обвинителство многу тешко се впушта во гонење на правни лица, што се објаснува со долгиот период на приспособување на практиката кон новите законски одредби (се мисли на одредбите во ЗКП од 2004 година во однос на казнување на правните лица).

обвинетите, како и полномошници на жртвите), од страна на претставниците на јавното обвинителство беше споменато и постоење на првиот случај на трудова експлоатација на 12–годишни деца во бачило во гостиварскиот регион, како и случај на присилна експлоатација преку питачење.

¹² Ризични фактори кај ромската популација по однос на феноменот трговија со луѓе, ЕСЕ, Скопје, 2006 (<http://www.iomskopje.org.mk/Publications>)

¹³ согласно со медиумите, за сопруга се плаќа од 1000 до 3000 евра „Невестата е добра ако си ја купиш на време–браковите со договор вкоренета традиција, Елена Манчевска, Дневен весник Време, 9 септември 2008, стр.5

¹⁴ Притоа, кривичната одговорност на правното лице не ја исклучува одговорноста на сторителот на кривичното дело, чл. 28–а ст. 2 од ЗКП

Дополнителен проблем е недостигот на докази. Имено, „во салоните за масажа сè е регуларно„ (соодветно регистрирани правни лица, соодветно пријавен и платен работен кадар итн.).

Дел од **бранителите** на обвинетите причината за несанкционирањето на правни лица за делото од 418 а ја бараат во постапувањето на јавното обвинителство и на МВР. Се смета и дека бавноста во имплементацијата на новитетите во законодавството е, исто така, одговорна за неуспехот во однос на ова прашање.

Меѓутоа, интересно е што дел од бранителите сметаат дека е несоодветно правното лице да одговара, односно дека „трговијата воопшто не е дело за правно лице„. Се мисли и дека „со ваквата регулатива како што е денес, можна е манипулација да одговара парично фирма а не сторителот„.

Согласно со едно мислење никогаш сексуалните услуги не се давани во правни лица. Ако салонот за масажа е посредник, одговорното лице ги врши дејствијата на друго место, а тоа веќе тешко може да се докаже.

Согласно со друг испитаник, единствено што во казненоправната сфера се третира е умислата, а со оглед дека кај правните лица таа недостасува не ни може правните лица да одговараат. Постои и мислење дека казнувањето на правните лица не е предвидено во законот.

Сепак, се чини дека преовладува ставот дека е тешко да се докаже постоењето на дело од чл. 418а став 5.

Со ваквото мнение се согласуваат и повеќето **претставници на Министерството за внатрешни работи**. Причините зошто е тоа така се бараат во повеќе насоки: вработување во салоните на *свои луѓе* кои не се подготвени да соработуваат со органите на прогонот, нивна добра организираност, нерегистрирање на локали како фирми итн.

Непостоењето на техничка опрема и неупотребата на посебните истражни мерки, исто така, се споменуваат како пречка во прибирањето докази.

Дел од испитаниците сметаат дека проблемот со неказнување на правните лица лежи во недоволна оспособеност на персоналот на МВР за практикување на новините од КЗ. Постои и осамено мислење дека нема реализација на трговијата со луѓе од страна на правно лице.

Заклучоци и препораки: Во искажаното мислење на сите испитаници, се провлекуваат следниве можни проблеми кои ја оневозможуваат примената на одредбите за казнување на правните лица:

- непостапувањето на јавното обвинителство и полицијата
- немањето на практично искуство и, пред сè, слабата подлога во едукацијата на полицајци, јавни обвинители и судиите
- долгиот период на приспособување на практиката кон новите законски одредби
- недостигот на докази
- вработување во салоните на *свои луѓе* кои не се подготвени да соработуваат со органите на прогонот

- ❑ нерегистрирање на локалите како фирми
- ❑ непостоењето на техничка опрема и неупотребата на посебните истражни мерки.

Иако голем број фактори дејствуваат врз состојбата на неказнување на правните лица во доменот на трговијата со луѓе, мошне е битна проактивноста од страна на органите за прогон во процесот на обезбедување докази. Опструкција прави и бавноста во апсорбирањето на законските промени. Адресирањето на овие прашања е неопходно заради справување со новите модалитети на делото Трговија со луѓе.

3. ДИСТИНКЦИЈА ПОМЕЃУ ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ И ПОСРЕДУВАЊЕТО ВО ВРШЕЊЕ ПРОСТИТУЦИЈА

Забележаните ситуации во практиката на прелевање на обвиненијата од делото „Посредување при вршење проституција,“ во делото „Трговија со луѓе,“ го покренала прашањето за (не)постоење на јасна дистинкција помеѓу овие две кривични дела, како во Законикот така и во перцепцијата на професионалците во однос на истите.

Во 70 % од одговорите на **судиите** се провлекува заклучокот дека овие две дела се преклопуваат и дека има потреба од јасно разграничување, односно дека има сличности во дејствијата на извршување и заради тоа доаѓа до забуна. Потребата за јасна дистинкција ја наметнува и не толку ретката преквалификација¹⁵ од потешкото во полесното дело со којашто се „привилегираат трговците со луѓе,“.

Најмногу внимание предизвика ставот 3 од членот 191 („тој што заради заработувачка со сила или со сериозна закана за употреба на сила ќе присили или со измама ќе наведе друго лице на давање сексуални услуги,“) и неговата сличност со ставот еден од членот 418а.

Согласно со одредени судии, со кратењето на ставот 3 од членот 191 би се надминал постоечкиот проблем.

Повеќето од професионалците не посочија во која насока би требало да се движат промените, иако се согласни дека истите би требало да настапат.

За 30 % од судиите ситуацијата со овие две дела е јасно зададена во законот.¹⁶

Како најчесто спомнувано образложение за преквалификација на делото (согласно со одредени судии, ова се случува во 70 % од ситуациите) во рамките на главниот претрес се јавува недостигот на адекватни докази. Доколку не се докаже дека жртвата е купена, предметот се преиначува во посредување при вршење проституција. Истото се случува и „ако не се докаже дека е употребено, сила, закана, или некои од другите елементи на 418а,“.

---

¹⁵ „Создава конфузии и многу обвиненија во завршен збор се преквалификуваат во 191 иако биле 418а,“

¹⁶ „...Лесно се разликуваат делата по начинот на извршување . Кај 418а има роб (тука не фигурираат пари) и тоа ги дефинира работите, додека, пак, кај проституција сè е заради парите.. “

Според одговорите на судиите, најчесто предметот започнува само врз основа на исказот на жртвата. Подоцна, поради тоа што жртвата го менува исказот се врши преквалификација за да не пропадне предметот. Недостигот на материјални докази, немање на увиди од полиција и истражен судија, недостигот на изјави од клиенти се дел од наведените причини за неуспехот во задржување на обвинението под ист член во текот на постапката.

Во статистиката на Коалицијата добиена врз основа на набљудуваните предмети, не е регистриран предмет кога преквалификацијата била извршена од членот 191 во членот 418а. Од друга страна, пак, во рамките на искуството на кривичните судии кои ги работат овие дела, само во еден случај постоело покренато обвинение за трговија со луѓе во истрага коешто судечкиот судија го преквалификувал во посредување во проституција. Со одлука на апелациониот суд предметот својата завршница ја добил под членот 418а.

Мислењето на **јавните обвинители** е поделено во однос на прашањето дали дистинкцијата помеѓу овие две дела е јасно зададена во законот.

Имено, дел сметаат дека има потреба од законодавна измена. Предлозите одат во насока на бришење на сите ставови од членот 191 освен првиот („*создава забуна,*“) или, пак, бришење само на ставот три од истиот член. За останатите испитаници, во практиката не биле регистрирани проблеми во однос на класификација на делото.

Објаснувањето на причините поради кои настанува преквалификацијата е различно. Некои обвинители сметаат дека во ситуација кога постои само една оштетена и кога нема доволно прибрани докази, со цел да опстане обвинението се оди на полесното дело. Други, пак, сметаат дека преквалификација настанува кога во текот на претресот ќе се утврди дека недостасува некој од елементите (нема сила, нема закана) на делото Трговија со луѓе („*почнуваме со 418 а и после се докажува дека дошле како танчерки...битно да има завршница и потоа странските државјани ги протеруваме,*“).

Трети велат дека преквалификацијата е најверојатно поради промена на исказот на обвинетата, иако постои ставот дека во таков случај треба да се земе предвид првиот исказ даден во истрага.

Мислењето на **полномошниците** е исто така поделено. Додека едни сметаат дека дистинкцијата помеѓу овие две дела е јасно зададена во законот и дека проблемот е само во практичната примена, други се на мнение дека постои испреплетување во законскиот текст и дека е неопходна попрецизна формулација. Предложено е зголемување на казната за делото Посредување во вршење проституција (поконкретно за чл. 191 став 3).

Како најголема причина поради која настанува преквалификација (што согласно едно мислење се случува во околу 90 % од ситуациите) се јавува недостигот на докази, а, пред сè, промена на изјавата на жртвата (којашто мошне често е единствениот доказ).

Половина од **бранителите** се на мнение дека дистинкцијата помеѓу овие две дела е јасно зададена во законот.

Друг дел од адвокатите се на мислење дека дистинкција во законот нема и дека „*се остава на оценка на обвинителот под што ќе го поведе делото.*“

Согласно со едно лице, „*многу пати се јавува поистоветност во делата и, за жал, се зема построгиот закон за обвинетиот, а треба да се применува поблагот,*“.

Согласно со друго лице, вopшто и немало потреба да се воведува 418а, затоа што со тоа се удвојуваат нештата. Имено, „во СФРЈ едно време постоела трговија, а после истата е укината„.

Повеќе од половина од бранителите сметаат дека преквалификацијата од 418а во 191 од КЗ најчесто настанува поради недостигот на докази за да не „пропадне„ обвинението¹⁷. Согласно со некои од нив, јавното обвинителство првично подига обвинение по потешкото дело, а потоа го менува во полесното. Еден исптаник смета дека проблемот кај овие дела е што тие се релативно нови, нема јасни квалификации на описите на делата. Законите се препишани од други законодавства и не се усогласени со нашите.

Заклучоци и препораки: Со промените на Кривичниот законик од 2008 година¹⁸, односно со бришењето на ставовите 4 и 5 од членот 191 од КЗ, се чини дека делумно е прифатен предлогот на некои од испитаниците за намалување на ставовите кај делото Посредување при вршење проституција. Промената носи исклучување на казнување на посредување при вршење на проституција кај малолетно лице, со што автоматски сите овие дела ќе се (би требало да се) подведат под делото Трговија со луѓе (новиот чл. 418г од КЗ). Интересно е што за разлика од старата регулатива којашто дури не ни предвидуваше потешко казнување при посредувањето при вршење на проституција со малолетни лица (во однос на основниот обик)¹⁹, новата носи значително поострување на казните.

Иако одредбата од ст. 3 од чл. 191, исто така, претрпе промена (казната се зголеми наместо од шест месеци до пет години на казна затвор од три до пет години), сепак, се чини остана проблемот во однос на дистинкцијата со делото Трговија со луѓе. Како причини за постоење на преквалификација на случаи од делото Трговија со луѓе во Посредување при вршење на проституција, од страна на испитаниците се наведуваат:

- недостигот на материјални докази, немање на увиди од полиција и истражен судија, недостигот на изјави од клиенти
- промена на исказ на сведок што во недостиг на други докази доведува и до промена на делото по кое се обвинува²⁰
- неможност за докажување на делот „купена„ жртва
- неможност за докажување на некои од начините на реализација на делото Трговија со луѓе (сила, закана, измама, грабнување итн.)

Предлогот на некои од стручните лица за елиминирање на ставот 3 од членот 191 од КЗ со што би се помогнало во надминување на проблемот на прелевање на обвиненијата од едно во друго дело, се чини основан.

¹⁷ ..тоа што е индиција во 418а е доказ во 191.

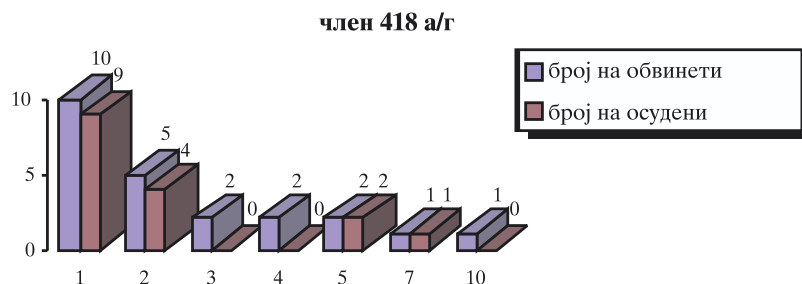
¹⁸ закон за измена и допонение на Кривичниот законик од 15.01.2008 година

¹⁹ критика на ставот 4 од чл. 191 види во „Предлог за измена на кривичното дело поседување во вршење на проституција од чл. 191 на КЗ„ Лазо Ѓоргоноски, „Македонска регија за казнено право и криминологија„год.6 бр. 1–2, 1999, стр. 153

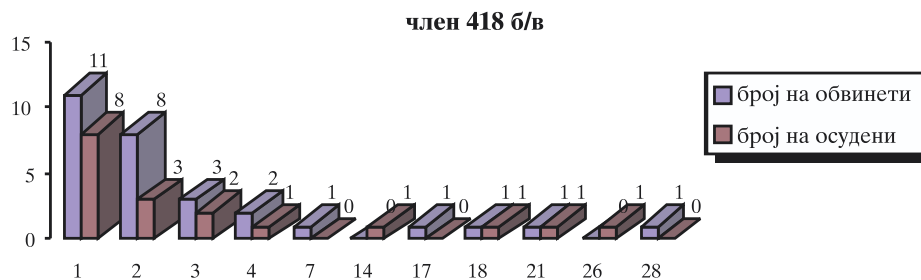
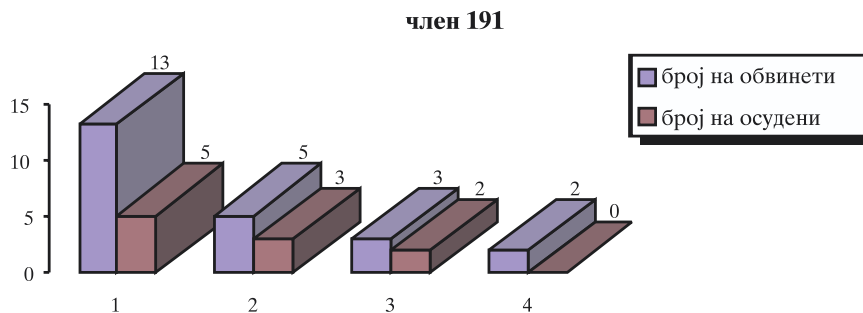
²⁰ Постои и спротивно мислење истакнато на тркалезна маса одржана во Скопје на 16.10.2008 год. (со претставници од судството, јавното обвинителство, МВР, со бранителите на обвинетите, како и полномошници на жртвите) во кое, согласно со судската пракса во случаи на промена на исказот на жртвата/сведокот, верба се поклонува на оној даден во истрага. Заради дополнително поткрепување на истиот треба да се настојува при негово земање секогаш да бидат присутни и обвинетиот и неговиот бранител.

4. ПРОБЛЕМИ ПРИ ПЕРЦЕПЦИЈАТА НА ПОИМОТ ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ И РЕФЛЕКСИЈА НА ИСТИОТ ВО ПРАКТИКАТА НА СУДОВИТЕ

Согласно со статистичките податоци од сите набљудувани предмети во врска со делото Трговија со луѓе (чл. 418а и 418г од КЗ), процентот којшто го отсликува учеството на три или повеќе „обвинети„ лица во рамките на еден кривично правен настан, односно дело, изнесува 35 додека, пак, процентот на учество на три или повеќе „осудени„ лица изнесува 19.

Во однос на делото Посредување при вршење проституција, процентот изнесува 22 од обвинети лица (20 од осудени), додека кај криумчарењето на мигранти (чл. 418б и 418 в од КЗ) 34, односно 39 проценти.

Професионалците беа запрашани дали кога во кривично правниот настан не е утврдено учество на минимум три лица треба или не треба да се говори за трговија како форма на *организиран криминал* (недостасува еден од елементи којшто го прави ова дело организирано)?

Разновидноста на одговорите дадени од страна на **судиите** ни потврди дека нема унифициран пристап во третирање на оваа тема. Поголем дел од испитаниците сметаа дека трговијата со луѓе е сама по себе организиран криминал и не е битно дали се јавуваат две, три или повеќе лица како извршители на делото. Поретки се мислењата дека трговијата може да ја изврши само едно лице (не мора да постои група за реализација на делото) или дури и дека трговијата не претставува форма на организиран криминал (*„не може да биде во таа група кривични дела, затоа што нема политичар меѓу обвинетите и нема нападната држава, односно штета на буџетот на државата.“*).

Меѓутоа, она што генерално може да се заклучи од одговорите е дека преовладува мислењето дека трговијата со луѓе (пред сè, кај нас) е многу поорганизирана од она што статистиката за учество на три лица во настанот го отсликува и дека фактот што во постапката пред судот се јавуваат само едно или две лица најчесто се должи на неможноста за утврдување на идентитетот на сите лица кои биле дел од синџирот.

Истото се однесува и на делото Криумчарење на мигранти кое заедно со трговијата се *„фаворизираат во последно време.“*

Со исклучок на мислењето на еден **јавен обвинител** којшто смета дека делото може да постои дури и кога има само едно лице во настанот (*„може да има само едно лице кое ја прифатило жртвата и ја експлоатира, не мора да постојат тројца за да постои делото.“*), сите останати јавни обвинители сметаат дека се потребни минимум три лица и речиси секогаш постојат во практиката, меѓутоа во предметот се водат како непознати. Проблем со идентификација на сите учесници во настанот постои. Последното, пред сè, заради прелевање на активностите преку државната граница и неуспевање на Интерпол или другите органи поефикасно да дејствуваат во меѓународните сфери.

Полномошниците на жртвите се обединети во ставот дека во реализација на делото секогаш учествуваат поголем број лица и дека проблемот лежи, пред сè, во недоволните напори на органите за идентификација на учесниците во кривично–правниот настан.

Дел од **бранителите** на обвинетите го делат мислењето на полномошниците на жртвите. Тие сметаат дека трговијата претставува форма на организиран криминал и поради тоа бара постоење на минимум три лица во групата на извршители и вмешаност на власта.

Еден испитаник смета дека организиран криминал може да постои и со само две лица, доколку постои договор за дејствијата и дека трговијата со луѓе во Македонија и не е толку организирана колку што се претставува. Друг, пак, е на мнение дека воопштено кај нас не постои ни една организирана група, затоа што девојките (*„наводни жртви.“*) сами доаѓаат и се вработуваат во баровите. Се истакна и проблемот со престрогото казнување на криумчарите на мигранти –таксисти, кои се последни во нитката од организираната мрежа и коишто воопшто не се дел од организираниот криминал, затоа што не ни знаат за целиот ланец. Имено, согласно со едно мислење, најчесто (во 99 %) во делата од чл. 418б од КЗ најчесто со идентификувани само две лица. Со оглед дека за

организиран криминал се потребни минимум тројца, во конкретните предмети треба да се суди како за поединечна реализација, а не да се претпоставува дека криминалот е организиран и дека има и други лица кои не биле идентификувани

Мислењата на **претставниците на МВР** варираат од оние коишто сметаат дека зад секоја жртва на трговија и секој мигрант што е криумчарен стои организирана група, па сè до оние коишто се на ставот дека не секогаш има организиран криминал кај овие дела. Согласно со последните, најчесто станува збор за индивидуално дејствување на сопственици на објекти. Се смета дека „.....*има и од едното и од другото..не се сите толку организирани, но има и пропусти во идентификацијата.....*“. Се чини дека се провлекува мислењето дека порано степенот на организираност на трговците со луѓе бил на повисоко ниво.

Додека дел од испитаниците не се согласуваат дека станува збор за недоволна ажурност на полицијата во идентификување на сите учесници во настанот ,тврдејќи дека во над 90% од пријавите станува збор за три или повеќе пријавени лица, друг дел се покритични и ги споменуваат површноста во работењето, како и недоволната едуцираност на кадарот (за тоа што е организиран криминал) како причини за големиот број на предмети со само едно или две осудени лица. Постои и мислење дека клучен фактор претставува факторот време. Имено, потребно е подолго време за да се утврдат сите учесници. Согласно со едно мнение, предметите со еден или два учесника најчесто се јавуваат во малите градови каде активноста е вообичаено реактивна, а не проактивна („*сторителите се инцидентно фатени,*“). Согласно со друго, вината треба да се бара и кај жртвата, односно нејзиното непосочување на сторителите на делото.

Заклучоци и препораки: Потребен е поголем ангажман и поголемо внимание од страна на органите на прогонот при откривањето (и гонењето) на сите сторители во еден кривично–правен настан од областа на овој вид на кривични дела.

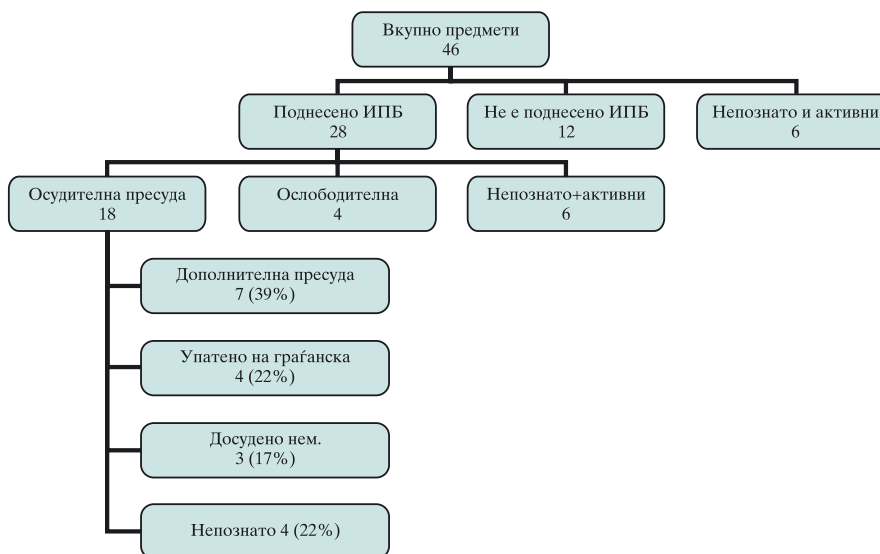
Потребно е менување на концептот на дејствување на органите на прогонот и издигнување на ниво коешто се фокусира на севкупната слика на еден настан а не само на негови делови, со цел опфаќање на сите активности и лица инволвирани во извршување на делото.

II Компензација на жртвите на трговија со луѓе

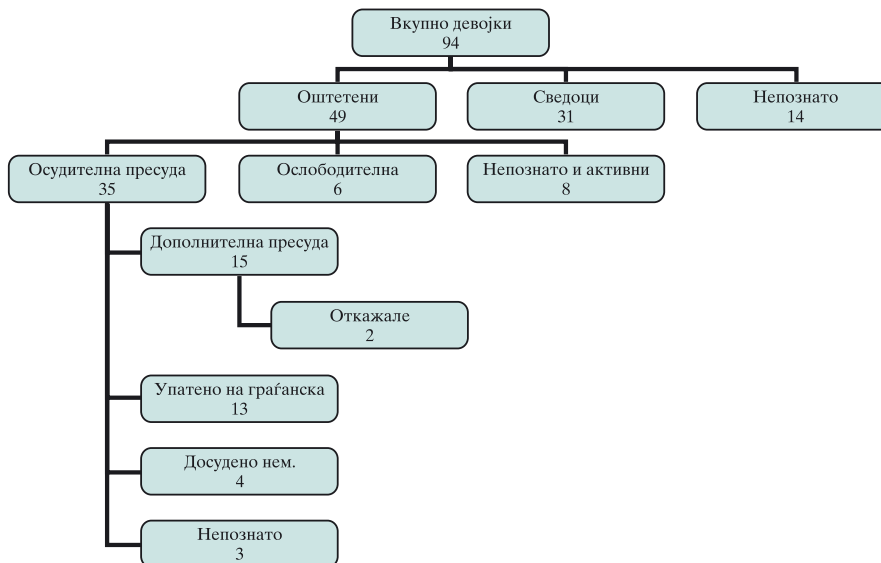
Малиот број на изречени компензации на нематеријална штета на жртвите на трговија со луѓе во практиката на основните судови, упатуваат на заклучок дека нашата земја не може да се пофали со соодветно изграден систем за надомест.

Согласно со податоците на Коалицијата, во 28 од вкупно 46 набљудувани предмети во врска со делата Трговија со луѓе и Посредување при вршење проституција поднесено е имотноправно барање. Притоа во 18 од нив е донесена осудителна пресуда за некои или сите обвинети лица.

Во речиси половина од предметите во однос на барањето за надомест на нематеријална штета е решено да се донесе дополнителна одлука. Додека во три предмети е донесена одлука во однос на нематеријалното барање, во четири други оштетените се упатени на граѓанска парница.

Доколку се тргне од аспект на оштетените лица во постапката, процентите незначително се менуваат. Имено, од вкупно 49 оштетени коишто поднеле имотнoправно барање во набљудуваните предмети (вкупниот број на регистрирани жени и девојки изнесува 94; 31 се јавуваат само како сведоци во постапката во 14 случаи нивниот статус е сè уште непознат), 35 од нив биле дел од предмет кој завршил со осудителна пресуда.

Притоа, 13 оштетени чекаат да се донесе дополнителна одлука во однос на нивното имотнoправно барање (од вкупно 15 согласно со податоците добиени од судот две се откажале од барањето), на 4 им било досудено истото (висината на истите се движат од 100.000,00 МКД – за две жртви, преку 500.000,00МКД, па се до 1.516.662,00 МКД), а 13 биле упатени на граѓански спор. До крајот на септември 2008 година, ни една одлука за компензација не е реализирана²¹.

5. ПРОБЛЕМИТЕ КОИ СЕ ЈАВУВААТ ПРИ НАДОМЕСТ НА НЕМАТЕРИЈАЛНА ШТЕТА

Причините за неуспехот во функционирањето на воспоставените механизми за компензација на жртвите на трговија со луѓе во Република Македонија, а особено за малиот број на досудени имотнoправни барања, се побараа во

²¹ На тркалезна маса одржана во Скопје на 16.10.2008 год. (со претставници од судството, јавното обвинителство, МВР, со бранителите на обвинетите, како и полномошници на жртвите), беше истакнат проблемот со неможноста за извршување на и така малиот број на изречени пресуди во однос на надоместокот на нематеријалната штета на жртвите на трговија со луѓе, од страна на извршителите.

неколку насоки. Имено, внимание се посвети на премалиот број на наредени вештачења без коишто утврдувањето на адекватна компензација е невозможно (вклучувајќи го проблемот на нивната благовременост); на проблемите кои се јавуваат при имплементација на промените во ЗКП од 2004 година, согласно со кои имотнoprавното барање поднесено во кривичната постапка се решава во рамките на истата, доколку обвинетиот на крај е осуден за стореното дело, како и бавноста во донесувањето, односно недонесувањето на дополнителните пресуди.

а) Слабото изрекување на компензација за нематеријална штета

Тргувајќи од податокот дека само во четири случаи, односно за четири жртви е изречена компензација на нематеријална штета во рамките на сите набљудувани предмети од 2005 година до крајот на септември 2008 год. (од вкупно 49 регистрирани оштетени лица–жртви во предметите набљудувани од страна на Коалицијата)²², од испитаниците беше побарано мислење за причините кои се кријат зад слабото изрекување на компензација на жртвите на трговија.

Како најголем проблем **судиите** го истакнуваат поднесувањето на непрецизирано барање од страна на полномошниците на оштетените–жртви кое притоа не е поткрепено со докази. Имено, согласно со некои од нив, полномошниците само го поставуваат барањето, најчесто премногу доцна во постапката без да приложат докази и вештачење. Истото се однесува на пашален износ без да се дефинира основот по којшто се бара надоместокот и како таков не овозможува донесување на одлука за компензација. Воедно, полномошниците не доставуваат докази за трошоците на жртвата.

Од друга страна, **полномошниците** на жртвите велат дека поднесените имотнoprавни барања се прецизирани секогаш кога е тоа можно. Исклучително, заради ефикасноста на постапката се бара **правичен** надоместок (немањето на податоци понекогаш е резултат на необезбедување лекарски прегледи од страна на центрите и неутврдување на вистинската состојба на жртвите во однос на претрпените трауми). Согласно со сите полномошници, имотнoprавното барање се поднесува уште во истрагата.

Во однос на доказите, сметаат дека тоа не зависи само од нив туку од установата којашто треба да ги обезбеди. Имено, доведувањето на жртвата²³, ангажирањето на транзит–центарот, ангажирањето на МВР, се само дел од активностите за чија реализација одредени институции треба да достават докази пред судот.

Објаснувањето за малиот број изречени компензации некои полномошници го бараат во дејствувањето на судиите и нивната неподготвеност да постапат.

Исклучително и самите жртви заради страв не се подготвени да поднесат барање за надомест на штета.

Некои од **јавните обвинители**, пак, објаснувањето за причините поради кои не се изрекува компензацијата на жртвите на трговија го наоѓаат во неможноста да се обезбеди жртвата пред судот и неможноста да се пресуди делото без неа, проблемот со одолговлекувањето на постапката или, пак, необезбедувањето на вештачење.

²² притоа, во само две ситуации е изречен надомест на материјална штета во висина од 98023 ден..

²³ „Едно доведување на жртвата изнесува околу 5000 евра,“

Една третина од **бранителите** се на мнение дека прекор за состојбата со компензацијата на жртвите може да се упати и на судот, бидејќи судот е тој којшто треба да нареди вештачење на товар на државата (а не жртвата).

Согласно со едно мислење, ако се поднесе оштетно побарување во кривична постапка, во најголем број на случаи „судијата само му посочува на полномошникот да го истакне за после да го упати на парница„.

Некои од испитаниците сметаат дека одговорноста е кај полномошниците, затоа што не обезбедуваат докази, односно не го поткрепуваат барањето со вештачење а тоа е пресудно за случајот.

Трети, пак, сметаат дека проблемот е во жртвата. Истата ја снемува и никакво вештачење не може да се спроведе.

Дел од **претставниците на МВР** се на мнение дека проблемот со компензацијата е врзан за проблемот на неизрекување на конфискацијата. Другиот дел, пак, причината ја бараат во непостоење државен фонд за компензација. Споменато е и немањето на искуство за изрекување на надоместокот во практиката. Воедно проблем е што девојките (жртвите) се плашат да сведочат и затоа не се подготвени повторно да се појават пред судот.

б) Вештачење

Се наметна прашањето на што се должи малиот број на наредени вештачења со цел утврдување на адекватна компензација, особено доколку се земе предвид клучната улога на истото при решавањето за надоместокот на жртвите на трговија со луѓе.

Согласно со податоците од набљудуваните предмети, вештачење заради решавање во однос на надоместокот на нематеријална штета на жртвата на трговија е наредено само во скромни седум случаи.

Мислењата на испитаните **судии** по ова прашање се разновидни. Дел од нив сметаат дека малиот број на наредени вештачења се резултат на фактот што никој не побарал истото да се спроведе. Имено, вештачењето најчесто се решава кога има предлог, односно барање на некоја од странките. Согласно со друго мислење, судијата не би смеел да бара вештачење, затоа што оштетената може да го смени барањето и да се откаже од надоместокот на штета. Во тој случај товарот за покривање на трошоците за истото би паднале на товар на судот. Споменато е и дека доколку не постои прецизирано барање, не ни може да се нареди вештачење.

Дополнителен проблем е и фактот што жртвата е странски државјанин и затоа што истата, често, веќе не се наоѓа на територија на РМ, па вештачењето не може да се нареди.

За истото прашање од страна на **обвинителите** се добиени различни одговори. Од ставот дека „ако вештачење предложи обвинителот ќе испадне дека се сомнева во веродостојноста на исказот на жртвата„, па сè до ставот дека „вештачењето треба да го плати жртвата, а бидејќи таа не е тука и исплатата не може да се изврши. Судот нема средства да ги подмирува вештачењата„.

Мнението на повеќето **полномошници** на жртви е дека вештачењето се бара во секој предмет. Друг, пак, полномошник смета дека предлогот за вештачење не треба да го поднесува полномошникот туку јавниот обвинител, па во случај истиот да не го направи, тоа тогаш обврската ја презема полномошникот.

Воедно, споменати се неколку практични проблеми. Пред сè, плаќањето на нареденото вештачење. Доколку истото не биде покриено од страна на некоја институција, тогаш бројките на наредени вештачења во предметите на трговија со луѓе ќе останат ниски. Истакнат е и проблемот со домашните полнолетни жртви на трговија со луѓе. Со оглед на фактот дека на истите не ретко им се губи трага (доколку не сакаат да останат во транзитниот центар), тешко и да може да се бара вештачење.

Согласно со мислењето на некои од **претставниците на Министерството за внатрешни работи**, проблемот лежи во немањето пракса во судството за адресирање на ова прашање, како и во притисокот којшто се прави со постоењето на месечни норми во нивното работење. Други се на мнение дека активноста на полномошникот на жртвата е во директна корелација со бројот на наредени вештачења. Се споменува и премногу комплицираниот начин на наплата на компензацијата.

в) Регулатива

Дел од **судиите** го истакнаа незадоволството во однос на начинот на којшто во ЗКП е регулирана материјата за имотноправното барање.

Со промените од 2004 година во законот се внесе задолжителна обврска за судот да решава по однос на поднесеното имотноправно барање во рамките на кривичната постапка, доколку се донесе осудителна пресуда. И покрај ставот на одредени автори²⁴ (и најверојатно на законодавецот) дека на овој начин се заштитува оштетеното лице од непотребно влегување во нова постапка (на којашто жртвата на трговија и не секогаш може да присуствува, затоа што најчесто е веќе вратена во матичната земја а и согласно со новиот закон за странци по завршувањето на кривичната постапка таа нема можност да го продолжи својот престој во РМ²⁵) и дека преку решавањето за компензацијата во кривичната постапка се анулираат проблемите со утврдување на висината на конфискуваната вредност од којашто би се покрила таа компензација, сепак, дел од испитаниците се на мислење дека со ваквата регулатива (согласно со член 101 од ЗКП) се отежнуваат работите, односно се создаваат нови проблеми.

Имено, со ваквото решение на судиите им се наметнува дополнителна работа, а воедно и се одолговлекува постапката. Спомената е недоволната разработка на прашањето за компензација во законот (барем во насока на утврдување дека „*правилата за парница ќе се применуваат и во кривичната постапка*„). Според едно мислење, оштетената нема право на жалба во однос на определени прашања за компензација.

Неколку судии (оние коишто изрекле надомест на нематеријална штета) сметаат дека нема никаков проблем со компензацијата на оштетените лица и дека доколку е поднесено имотноправно барање во постапката преку изведување на вештачење се досудува надоместок на штета.

²⁴ Владо Камбовски, Конфискација на имот и имотна корист и одземање на предмети, Казнено право, општ дел, Скопје 2004, Култура, стр. 984

²⁵ Повторното доаѓање во земјата на судење е проследено со дополнителни трошоци

г) Упатување на парница

Осамени но постоечки се и мислењата помеѓу **судиите** дека дел од колегите за да не се пролонгира постапката, а заради тоа што е неопходно да се постигне зацртаната норма на предмети, оштетените ги упатуваат на парница.

Законските одредби во ЗКП од 2004 година не ја дозволуваат можноста за упатување на оштетеното лице да го реши имотноправното барање во граѓанска парница, доколку е донесена осудителна пресуда а барањето е поднесено во кривичната постапка. Сепак, во практиката (и покрај ставот на некои од испитаниците дека „*после измените од 2004 нема судија што би се осудил на тоа и дека истото е основ за разрешување,*“) се забележани четири случаи каде (13) жртви на трговија биле упатени да го решаваат прашањето за компензација надвор од кривичната постапка.

Образложенијата на судиите во однос на прашањето зошто е тоа така повторно се движат во различни правци. Дел сметаат дека како причина се јавува начелото на итност во притворски предмети, односно опасноста од одолговлекување на предметот. Дел сметаат дека истото се случило по барање на оштетената односно на нејзиниот полномошник.²⁶

Се провлекува и мислењето дека кога е невозможно да се пресуди подобро е оштетната да се упати да го реши прашањето за компензација во граѓанска постапка.

Полномошниците сметаат дека судиите своето внимание го посветуваат главно на докажување на делото а не и на надоместокот, затоа што истиот ја одолговлекува постапката. Се спомена и недостигот на искуство во решавање на конкретното прашање во корелација со потребата за обука на судскиот кадар.

На прашањето дали е покрената граѓанска постапка за надомест на штета на барем една жртва, од страна на сите полномошници одговорено е негативно. Како причина се наведува постоењето на проблем да се стапи во контакт со жртвите кои се веќе вратени во матичните земји (па дури и со домашните жртви кои не се согласиле да се стационираат во центарот), како и немањето на финансиски средства за подмирување на судски такси. Споменати се иницијативите за ослободување на плаќањето на такси за жртвите на трговија, како и за формирање на фонд токму за ваква намена, меѓутоа согласно со полномошниците, се чини дека сè уште не постојат изгледи ваквите идеи да заживеат во практиката.

Мислењата на **бранителите** на обвинетите во однос на упатувањето на оштетената на парница (иако согласно со регулативата барањата за надомест поднесени во кривичната постапка задолжително мора да се решаваат во рамките на истата), се двојат на оние коишто го осудуваат тоа, па до оние коишто го бранат. Согласно со последните, со „*недоволно нудење на материјални докази за да се реши и паушално и неаргументирано поднесено барање за надомест, судот воопшто не е во позиција да решава. Со ваквата регулатива се одолговлекува постапката, а, од друга страна, на оштетениот никој не може да му забрани да поведе парница,*“.

²⁶ Постои мислење дека полномошникот бара од судот да се изјасни само за основот а после би се покренала граѓанска парница за расчистување на износот. Имено, се смета дека желбата на адвокатите да добијат повеќе предмети и преземат повеќе дејствија доведува до поведување на две постапки. Последното објаснување не може да се однесува на жртвите на трговија со луѓе, затоа што ни една граѓанска постапка сè уште не е поведена (види подолу).

Во другата (помала) група сметаат дека судиите заради поедноставување на постапката, не сакаат да решаваат во рамките на кривичната постапка.

д) Дополнителни пресуди

Согласно со сегашната регулатива, ако доказите не даваат доволна основа за целосно или делумно пресудување по имотноправното барање, а за нивно дополнително обезбедување постои опасност од неоправдано оддолжување на кривичната постапка, судот со пресудата ќе досуди само за основот, или основот и делумно за износот на имотноправното барање, а за износот на имотноправното барање или остатокот од тој износ ќе се произнесе во дополнителна пресуда.

Во моментот 13 жртви чекаат да бидат изречени дополнителни пресуди во предметите за делото Трговија со луѓе.

Согласно со мислењето на дел од **судиите**, нема оправдани причини за ваквата ситуација, „за жртвата како и за обвинетиот е подобро побрзо да се заврши постапката,, за да се избегнат дополнителните камати.

Некои испитаници образложението го бараат во големиот период што поминува додека пресудата за виновност на сторителот не стане правосилна.

Други, пак, сметаат дека дополнителните пресуди се забораваат и дека е неопходно да се води посебна евиденција во судовите, со цел да се избегне нивното непроцесуирање. Вината се бара и во законот во насока на непостоење на временската рамка во којашто овие пресуди треба да се донесат, како и дали по истите се решава по барање на странките или, пак, по службена должност. Се чини дека се провлекува и ставот според кој доколку странката не е заинтересирана и не бара да се донесе дополнителната пресуда, не постои обврска за судијата да постапува²⁷. Според едно мислење, кога дополнителните пресуди би се броеле како завршен предмет во месечната квота што судиите мора да ја исполнат, би се стимулирало почестото донесување на овие одлуки.

Повеќето судии се на мнение дека поставување на временска рамка во којашто би се донеле дополнителните пресуди во законскиот текст (или барем како начелно мислење на Врховен суд) би довело до подобрувањето на состојбата со изрекувањето на компензациите на оштетените–жртви на трговија со луѓе.

Со ваквиот став се согласуваат и сите **полномошници** на жртви. Согласно со еден предлог, овој рок би требало да биде со должина од „6 месеци,. Само преку временско ограничување ќе се надмине „нестабилноста во постапувањето на органите и неодговорноста на поединците,,.

На прашањето дали се реагираше за забрзување во донесувањето на дополнителните пресуди, само еден одговор е позитивен, иако постои согласност дека тоа е потребно.

²⁷ Во дискусијата покрената на одржана тркалезна маса во Скопје на 16.10.2008 год. (со претставници од судството, јавното обвинителство, МВР, со бранителите на обвинетите, како и полномошници на жртвите), повторно беше истакната потребата од постоење иницијатива од страна на полномошниците на жртвите за донесување дополнителна пресуда. Од тука се чини е прифатен ставот дека во однос на дополнителната пресуда не се решава од страна на судијата по службена должност, туку на барање на оштетената (односно нејзиниот полномошник).

Мислењето на **бранителите** во однос на причините за недонесување на дополнителните пресуди е различно. Некои сметаат дека проблемот е што во 99 % од случаите не се прибавува психијатриско вештачење, па затоа и не може да се донесат (пропуст кај полномошникот и судот). Други се на мнение дека поради зголемување на ефикасноста и брзината на завршување на предметите не се решава и дополнително. Трети сметаат дека не ни треба со дополнителна пресуда да се решава, туку директно со основната пресуда. Еден адвокат смета дека со оглед на тоа *„дека оштетените и не се вистински отетени, нема ни да се донесат дополнителните пресуди,“*

Во однос на воспоставување временска рамка во која овие пресуди би се решавале, повторно постојат поделени мислења. Имено, една помала група се на ставот *„дека временското ограничување е спорно, бидејќи има и други влијанија вон судот (доставност) и дека управните органи во судот мора да водат сметка,“*. Притоа се знае дека и дополнителната пресуда треба да се донесе во разумен рок, па затоа нема потреба од дополнителна регулатива на временската рамка.

Поголема група сметаат дека заради ефикасност мора да се определи рок, односно дека треба да има законско ограничување или, пак, некоја интерна одлука на врховен суд.

Заклучоци и препораки: Согласно со мнението на сите актери во постапката во однос на пречките во обезбедувањето на надоместокот на нематеријална штета на жртвите на трговија со луѓе, како можни проблеми на кои би требало да им се посвети внимание се спомнуваат:

- ◆ поднесувањето на непрецизирано имотноправно барање од страна на полномошниците на оштетените–жртви премногу доцна во постапката
- ◆ не поткрепување на имотноправното барање со докази
- ◆ неможноста да се нареди вештачење поради фактот што жртвата е странски државјанин и веќе не се наоѓа на територија на РМ или, пак, е домашна жртва, но не сака да се смести во центарот и ѝ се губи трагата
- ◆ неподготвеноста на судот да нареди вештачење на товар на државата
- ◆ недоволната заинтересираност на јавниот обвинител за да поднесе предлог за спроведување на вештачење
- ◆ недоволна агилност на одредени институции (кои што учествуваат во процесот на доведување и сместување на жртвата) при обезбедување на докази во постапката
- ◆ немањето финансиски средства за подмирување на судски такси при покренување на граѓанска постапка за надомест на штета за жртвите на трговија со луѓе
- ◆ непостоење временската рамка определена со закон во којашто дополнителните пресуди треба да се донесат, како и потреба од прецизирање дека по истите се решава по службена должност
- ◆ недоволната разработка на прашањето за компензација во законот
- ◆ наметнување на дополнителна работа за судиите и зголемување на опасноста од одолговлекување на постапката.

Не навлегувајќи тука во детална проценка на поединечното влијание на секој од горенаведените фактори врз севкупната состојба со компензацијата на жртвите на трговија во земјата, она што може веднаш да се забележи е нивната причинско–последователна врзаност и можност за надминување (на некои од нив) преку благовремено проактивно дејствување од барем една страна, односно актер во постапката.

Тргувајќи од можноста дадена во законот, судот да одлучи да се изведат и доказите што не се предложени во постапката од некоја од страните²⁸, тогаш несомнено товарот за давање наредба за вештачење може да падне и на судијата. Дотолку повеќе оштетената, односно нејзиниот полномошник можат (мораат) да бараат да се спроведе истото.

Иако предлагањето докази не е временски лимитирано во постапката, земајќи ја предвид специфичноста на позицијата на жртвата на трговија (особено странската државјанка) **раното** вештачење²⁹ на психофизичката состојба (за време додека се наоѓа во Македонија) со кое се поткрепува поднесеното имотноправно барање³⁰, е нужен предуслов за донесување на одлука за надомест. Во таа насока потребно е издвојување на средства во годишниот буџет на судовите за потребите на финансирање на вештачењата наредени од страна на судот.

Се чини дека препораката на Коалицијата за потребата од законско (барем инструктивно) определување на временска рамка во којашто дополнителната пресуда би требало да се донесе³¹, начелно наиде на одобрение кај професионалците. Меѓутоа, и без постоење на истата, се подразбира дека обврската за донесување на ваква пресуда постои и дека нејзината реализација би требало да биде во разумен рок.

Непостоењето на средства за покривање на судските такси во граѓанската постапка не би смеело да биде пречка во пристапот на жртвите на трговија до правото на компензација. Нужно е итно обезбедување на фондови од кои истите би се покриле.

6. ПОМОШНИ МЕХАНИЗМИ ЗА ОВОЗМОЖУВАЊЕ ПОУСПЕШНА КОМПЕНЗАЦИЈА

а) Државен фонд за компензација на жртвата

Креирањето на државен фонд за компензација на жртвата во случаите кога надоместокот на штета не може да се обезбеди од имотот на сторителот, е тема која се провлекува кај професионалната јавност на речиси сите настани (конференции, семинари, работилници) поврзани со проблемот на трговија со луѓе. Со цел да се регистрира

²⁸ чл. 274 од ЗКП

²⁹ Д-р Никола Матовски, Постапка при вештачењето, Казнено процесно право – општ дел, Скопје 2003, стр 309

³⁰ Една од препораките на Коалицијата од извештајот Казнено правен одговор на организираниот криминал, стр. 65

³¹ Препорака на Коалицијата од извештајот Ефикасноста на судовите при справување со феноменот организиран криминал, стр. 89

мислењето на актерите во постапката за потребата од формирање, односно постоење на ваков фонд за компензација, во интервју прашалникот беа внесени прашањата:

- Дали би требало да се формира фонд за компензација на жртвите на трговија со луѓе?
- Дали само за жртвите на трговија, за посебни категории жртви или, пак, за сите жртви на кривичните дела?
- Од кои средства би требало да се финансира истиот?

Речиси сите **судии** се согласиле со потребата од креирање на ваков фонд, истакнувајќи дека непостоењето на истиот до сега претставува слабост на државата. Осамени се мислењата во спротивен правец, каде се вели дека заради обезбедување на обештетување (доколку би постоеле ваков фонд) би се јавила опасноста од давање на тенденциозен исказ од страна на жртвите. Воедно, доколку би постоела можноста за компензација од државниот фонд, тогаш оштетената би била незаинтересира да сведочи во постапката пред судот против сторителот на делото.

Сите испитаници кои се согласиле за постоењето на потреба од формирање на фондот, истакнаа дека истиот би требало да ги покрива сите жртви на кривично дело, а не само посебни категории на жртви.

Во однос на прашањето од кои средства би се финансирал фондот, постои голема разновидност во одговорите. Имено, некои судии сметаат дека извор би требало да бидат средствата од буџетот на РМ³², додека други истиот би го финансирале од средствата конфискувани од сторителите на кривични дела. Не е исклучена можноста паричните казни да го покриваат овој фонд. Воедно и странски донации се сметаат како можно финансиско решение.

Со исклучок на едно мислење³³, сите останати добиени од **јавните обвинители** се во насока на поддршка на формирањето на посебен фонд за компензација на жртвата. Додека, од една страна, фондот би се однесувал на сите жртви, односно оштетени лица, од друга страна, постојат мислења дека истиот треба да постои само за посебни категории жртви (како жртви на трговија со луѓе, малолетници итн.) или за сериозни дела каде што има тешко кршење на човековите права.

Сите **полномошници** на жртви се согласиле дека би требало да постои фонд за компензација и тоа за сите категории на жртви. Како можни начини на финансирање се споменуваат буџетот на РМ и средствата добиени со конфискација на имот на осудените лица.

Третина од **бранителите** на обвинетите лица се на мнение дека не треба да постои фонд за компензација на жртвите. Образложението се движи во насока на необременување на буџетот³⁴, непостоење на законска регулатива за креирање на истиот или, пак, воопшто непостоење на оштетени во делата на трговија со луѓе.

³² Само во еден случај категорично е отфрлена можноста средствата да се обезбедат од буџетот на државата, затоа што истата не го скривила делото за да застане зад компензација на последицата од него.

³³ Осамениот исклучок несогласноста за формирање ја врзува со неоптоварување на буџетот на РМ.

³⁴ „...не би било фер на еден да му се дава, а на друг да се зема (доколку средствата се обезбедуваат преку буџетот на РМ)

Останатите сметаат дека фонд би требало да постои и да биде финансиран од конфискуваниот имот, односно дека „судот би требало да биде похрабар во изрекувањето на конфискацијата,“. Се проткајува и мнението дека фондот не смее да биде на товар на граѓаните и дека истиот треба да се однесува не само на делата од трговија, туку и на сите други дела (согласно со едно мислење, проширено и за сите оние лица кои се неоправдано гонети во фаза на истрага, односно за кои не е докажана вината.

Притоа, се напомена и дека државата треба сериозно да размисли за нееднаквиот третман на жртвите, бидејќи едни се компензираат од имотот на сторителот (таму каде што постои компензација), додека други остануваат непокриени со надоместок.

Сите **претставници на Министерството за внатрешни работи** се на мнение дека треба да постои фонд за компензација на жртвите на трговија со луѓе. Притоа, со исклучок на двајца испитаници³⁵, се смета дека фондот би требало да ги покрива сите жртви на криминални дејствија, а не само жртвите на трговијата со луѓе. Како можеен извор на средства за функционирањето на тој фонд во најголем број на случаи се споменуваа средствата обезбедени со конфискација на имотот од сторителите на кривичните дела. Во помал број случаи беше спомената можноста за обезбедување на фондот со средства од буџетот на РМ.

б) Гаранција

Законодавецот во одредбата од член 180 од ЗКП пропишал можност од дадената гаранција (како мерка за обезбедување на присуството на обвинетиот на главниот претрес) да може да се наплати имотноправното барање.

Поголемиот број на **судии** се на мислење дека истата претставува соодветна законска алатка и дека со нејзина почеста примена би можело да се подобрат шансите на жртвата за адекватна компензација.

Како проблем се јавува реткото изрекување на мерката гаранција (најчесто како замена на мерката притвор). Во набљудуваните предмети, конкретно во оние со делото Трговија со луѓе, ниту еднаш не била изречена гаранцијата.

Регистрирани се вкупно 6 изречени мерки гаранција и тоа пет од нив биле замена за мерката притвор кај делото Криумчарење на мигранти, додека една е изречена кај делото посредување при вршење проституција. Со исклучок на еден случај, сите мерки биле изречени во Основниот суд во Битола.

Причината зошто до сега не било покриено имотноправното барање од средствата дадени како гаранција судиите ја гледаат во фактот што не суделе предмет во којшто требало да се изрече гаранција, а во исто време и да се решава по однос на поднесено барање за надоместок во кривична постапка. Што се однесува до граѓанската постапка, помеѓу неа и гаранцијата „не постои изградено законски мост,“.

Поретки се и мислењата дека гаранцијата не би требало да се користи во насока на членот 180, затоа што гаранцијата најчесто се покрива од страна на други лица а не од имотот на обвинетиот, и тие лица не би требало

³⁵ Едниот испитаник е на став дека фондот треба да ги покрива само жртвите на трговија со луѓе од причина што „ќе настане хаос (и сите ќе бараат обештетување),“ доколку се прошири фондот и на другите жртви. Последните, своето право можат да го бараат во граѓанската постапка.

да бидат казнети. Од друга страна, постои мнението дека гаранцијата има друга улога и дека треба да се употребува само како кауција за да се излезе од затвор.

Само третина од **бранителите** сметаат дека гаранцијата би била соодветно средство за обезбедување на компензација на жртвата. Останатите адвокати како најчеста причина против го споменуваат фактот што најчесто други луѓе се гаранти а не обвинетиот/осудениот. Согласно со некои од нив, „*треба да постои регулатива во законот за компензација на жртва доколку друго лице ја даде гаранцијата,*„ Воедно „*ако се испочитува условот за гаранција, парите би требало да се вратат назад,*„

в) Привремени мерки на обезбедување имот

Судот може да нареди привремено обезбедување имот или средства што се во врска со кривично дело.³⁶ Притоа, судот со решение одлучува за привремено замрзнување, заплenuвање, задржување на фондови, банкарски сметки и финансиски трансакции или приноси од кривичното дело. На тој начин се овозможува обезбедување средства за реализација на надоместокот на жртвата, доколку поднела имотноправно побарување.

За жал, оваа одредба во практиката во темата трговија со луѓе е употребена само во еден предмет, иако речиси сите **судии** се согласни дека не постојат пречки за примена на истата. Само еден испитаник смета дека дури и еднаш употребена мерка е премногу, затоа што истата е специфична и има лимити за што треба да се користи. Додека дел од судиите се самокритични и причината за неупотреба на мерката ја бараат во своето дејствување³⁷ (склони се на почеста употреба на привремено одземање на предмети затоа што е полесно) дел од судиите сметаат дека ЈО би требало почесто да ја предлага мерката. Се провлекува и објаснувањето дека неупотребата е резултат на фактот што оваа одредба е нова и изискува време за да биде имплементирана.

Повеќето од **обвинителите** (согласно со добиените одговори) имале предложено изрекување на мерка за обезбедување на имот. Сите проблемот го гледаат во неможноста за утврдување на имотот на обвинетиот.

Само еден **полномошник** го предложил изрекувањето на оваа мерка пред истражен судија. Причините за ретката употреба на истата се бараат во насока на незаинтересираноста кај јавните обвинители да ја предлагаат, како и непостоење на голем број предмети од кога се стапени на сила одредбите за примена на оваа мерка.

Заклучоци и пепораки: Речиси сите испитаници се на мнение дека постои потреба од постоење државен фонд за компензација на жртвите (се мисли на полнолетните жртви). Повеќето од нив сметаат дека истиот би требало да служи за компензација на сите, а не на одредена категорија жртви. При определување на изворите од коишто ќе се обезбедува овој фонд, најголем акцент се става на средствата од буџетот на РМ, односно на средствата добиени со конфискација на имотот од страна на сторителите на кривичните дела. Ретките ставови коишто се скептични во однос на креирањето на фондот за компензација на жртвите укажуваат на следните можни проблеми:

³⁶ Член 203а од ЗКП

³⁷ „..... *Нема никаква опасност да се нареди вештачење на имот. Вештачењето не чини многу.....*„

- ❖ Појава на опасноста од давање на тенденциозен исказ од страна на жртвите со цел добивање средства
- ❖ Незаинтересираност на жртвата да сведочи во постапката пред судот против сторителот на делото
- ❖ Обременување на буџетот на РМ
- ❖ Непостоење на законска регулатива за креирање на фондот

Со донесувањето на Законот за малолетничка правда³⁸ во јули 2007 година, кој се применува од 1 јануари 2009 година³⁹, се направи голем исчекор во правец на заштита на интересот на детето–жртва – оштетено лице во постапката пред судот. Согласно со чл. 141, е предвидено формирање на фонд за обештетување за жртвата – малолетник којшто е оштетена со кривично дело на насилство и со „други акти на индивидуално или групно насилство,..“

Притоа фондот, со кој управува Државниот совет за превенција на малолетничко претстапништво, се покрива од буџетот на РМ, односно од 2% од средствата дадени како парични казни (изречени од страна на судовите за кривични дела или прекршоци).

Барањето за обештетување од фондот се доставува до надлежен суд откако ќе бидат задоволени одредени услови. Имено, потребно е имотноправното побарување кое и е досудено на жртвата со правосилна судска одлука, да не може да се изврши од имотот на сторителот на делото, односно на актот на насилство поради фактички или правни пречки (и тоа по повторен обид) и од правосилноста на одлуката за побарувањето да изминале повеќе од 6 месеци.

Земајќи го предвид фактот дека психичкото и физичкото насилство се неминовен придружен елемент на делото Трговија со луѓе, не би требало да се спори можноста и на жртвите (малолетни лица) на трговија со луѓе да бараат обештетување од фондот. Иако останува на практиката да изврши верификација на соодветноста на ваквото законско решение, сепак, неспорно е дека ваквата регулатива ни го покажува правецот во којшто треба бргу да се движиме при обезбедувањето на надоместок, и на полнолетните жртви, оштетени со кривично дело.

Како пречки во почеста примена на можноста да се подмири имотноправното барање од мерката гаранција, како и можноста привремено да се обезбедат имотот или средствата во врска со кривичното дело се наведуваат:

- Реткото изрекување на гаранцијата
- Гаранцијата најчесто се покрива од имотот на други лица, а не од имотот на обвинетиот
- Бавноста во имплементација на новините од 2004 год. во однос на привремено обезбедување имот или средства
- Реткото предлагање на истите од страна на јавното обвинителство

³⁸ Службен весник на РМ 87/07

³⁹ Службен весник на РМ 103/08

Сепак, повеќето од испитаниците ги гледаат овие алатки како соодветно средство што може да придонесе кон полесно компензирање на жртвата.

7. КОНФИСКАЦИЈА НА ИМОТ

Скромната примена на институтот конфискација на имот и имотна корист во нашата практика генерално кај сите кривични дела, а особено во делата од областа на трговијата со луѓе, се рефлектира и низ податоците добиени со речиси четиригодишното истражување на Коалицијата. Од вкупно 221 обвинети лица, односно од вкупно 153 осудени лица во првостепена постапка, мерката конфискација била изречена само во два случаи.

Причината за ретката употреба на оваа мерка во практиката поголемиот број од интервјуираните **судии** ја гледаат во неможноста да се утврди вредноста на противправната имотна корист. Односно, поради немање податоци од претходната постапка за имотот на обвинетото лице, судечките судии не се во можност да изречат конфискација. Дел од судиите причината за нефункционирање на системот на изрекување на оваа мерка ја гледаат кај Министерството за внатрешни работи, царината, управа за приходи и јавното обвинителство. Раширено е мислењето дека овие податоци треба да се обезбедат уште во истрагата, сè со цел не одолговлекување на постапката на главниот претрес.

Се чини дека исклучителните, но, сепак, постоечки мислења дека *„доколку не постои предлог од ЈО за изрекување на конфискација ниеден судија нема по службена должност истата да ја изрече, дека мерката ќе се изрекува само доколку е задолжителна,* (и покрај децидниот став на законот дека истата се утврдува по службена должност), ќе мора во практиката да се заменат со други што содржат поиницијативен став во однос на ова прашање. Иако сите судии се согласни дека оваа мерка е неопходна за сузбивањето на организираниот криминал, односно дека главно не постои пречка за нејзино имплементирање, сепак, останува фактот дека во практиката оваа мерка има маргинална употреба.

Од друга страна, пак, **јавните обвинители** запрашани дали предложиле изрекување на мерката конфискација на имот, поголемиот дел од нив одговорија негативно. Согласно со нив, во ретките ситуации кога оваа мерка била предложена од нивна страна, се појавиле неколку проблеми. Имено, истата или не била прифатена од судиите (повторно станува збор за исклучителна ситуација) или, пак, не можел да се обезбеди доказ за сопственоста, односно за стекнатиот имот на сторителот на кривичното дело. Некои испитаници проблемите во практиката во однос на имплементацијата на оваа мерка (во делата во врска со трговијата со луѓе) ги гледаат во неможноста да се утврди колку клиенти имала жртвата, колку се заработило со давање сексуални услуги итн. Обратно, постои, пак, мислење дека утврдувањето на овие делови од фактичката состојба не би требало да биде проблем. Имено, доколку се знае колку мигранти биле пренесени преку граница и колкава е цената на чинење на ваквата услуга, тогаш пресметката за остварениот приход не би смееа да биде проблем. Особено доколку на тоа се приклучи и податокот дека не постои потврда за легално стекнат имот на обвинетиот. Се провлекува и ставот дека во

постапката се оди кон она што е полесно, а тоа е само да се донесе пресуда. Примената на мерката конфискација бара дополнителни напори од сите актери вклучени во постапката. Согласно со **полномошниците**, како причини за неизрекување на мерката конфискација кај делата Трговија со луѓе се јавуваат, немање имот на сопствено име (се мисли на сторителот), непостоење на интерес (се мисли кај судиите), како и невршење на конфискацијата од страна на државни органи. Имено, сè додека државните органи не се инволвираат во реализација на конфискацијата, ниеден извршител нема да ризикува и да се обиде да ја спроведе мерката. Само еден полномошник, само во една ситуација, во својата пракса забележал случај некој судија да предложи изведување на докази што се од важност за утврдување на имотот и користа.

Мислењето на **претставниците на МВР** во однос на прашањето за компензација е поделено, слично како и кај полномошниците. Дел од испитаниците сметаат дека проблемот лежи во фактот што обвинетите лица најчесто немаат ништо на свое име (тешко е да се утврди сопственик) и што објектите воопшто не се евидентирани (станува збор за диви градби) или, пак, се изнајмени. Средствата не се чуваат во банка „туку „под перница...“ Друг дел е на мнение дека немањето на пракса на изрекување на овие мерки, како и пренатрупаноста на судовите со предмети, влијае врз фреквенцијата на нивното изрекување.⁴⁰

На прашањето дали самоиницијативно биле прибирани докази за сопственост заради поткрепа на мерката конфискација на имот без барање на други органи во предмети в.в со трговијата со луѓе, 2/3 од испитаниците од МВР одговориле негативно. Согласно со едно мислење, јавното обвинителство, односно судот се институциите што треба да определат какви докази треба да се прибават. Согласно со две мислења, не постои проблем да се обезбеди доказ за сопственост, односно дека постои начин да се утврди истата, само недостига волја.

Заклучоци и препораки: Се чини дека проблемот со слабата употреба на ова ефикасно средство во борбата против трговијата со луѓе може да се бара на неколку нивоа. Едното е постоењето на нелегални (диви) објекти или објекти коишто гласат на друго име, а не на име на сторителот (иако последново делумно се решава со одредбата за конфискација од трето лице)⁴¹, со што се оневозможува утврдување на сопственоста. Втор проблем е неможноста да се утврди вредноста на противправната имотна корист и трет, е постоењето на тенденција обврската за прибирање на докази за спственоста да се пренесла на други актери во процесот наместо во рамките на сопствените ингеренции да се дејствува проактивно.

Согласно со законските одредби, собирањето докази и извидување на околностите што се од важност за утврдување на имотот и користа паѓа на товар како на судот, така и на другите органи пред кои се води постапката⁴².

⁴⁰ Едно осамено мислење смета дека до сега не постоела можност да се одземе имотот.

⁴¹ Согласно со чл. 98 ст. 2 од КЗ Конфискација може да се реализира и од имотот на трети лица, доколку на истите им е пренесена имотна корист без соодветен надоместок за која што знаеле или можеле да знаат дека е прибавена со кривично дело.

⁴² Согласно со членот 488 од ЗКП, судот во прибирање на потребните докази за утврдување на висината на износот на имотот и имотната корист прибавени со кр. дело, може да побара потребни известувања од други државни органи, финансиски институции, други правни лица и граѓани кои се должни без одлагање да ги достават.

_____ | Трговијата со луѓе и илегалната миграција перцепирани од главните актери..

Фактот дека за успешното реализирање на истата е неопходна координација на сите актери во процесот на собирање информации за имотот на сторителот, не ја намалува улогата на судијата којшто е обврзан по службена должност да ја утврди имотната корист прибавена со секое дело.

Заеднички и усогласени напори на сите вклучени во постапката е нужност за заживување на оваа мерка во процесот на справување со феноменот организиран криминал.

III Добивање квалитетен исказ од сведоциите

8. ПОСЕБЕН НАЧИН НА ИСПИТУВАЊЕ НА СВЕДОЦИТЕ

Со измените на Законот за кривична постапка во 2004 година беа предвидени посебните начини на испитување на сведокот (сведокот да може да биде сослушан само во присуство на јавниот обвинител и истражниот судија, односно претседателот на советот, на место кое гарантира заштита на идентитетот или, пак, преку судот или со употреба на други технички, односно соодветни средства за комуникација⁴³). Во набљудуваните предмети од 2005 година до крајот на септември 2008 год. во областа на делата од интерес само еден сведок (жртва) го дал својот исказ преку видеолинк.

Објаснувањето на причините зошто овие одредби не забележаа примена во судската практика, Коалицијата го побара во неколку правци, од бавноста во применувањето на новините од 2004 година, неутврдено постоење на опасност со интензитет којшто би ги активирал овие механизми, недоволната законска разработка на одредбите, па сè до неможноста за обезбедување на адекватна опрема за вршење на видеолинк.

Согласно со мнението на дел од **судиите**, ваквиот начин на испитување на сведокот не е применет заради тоа што не се појавила потреба во конкретен случај. Истите не гледаат проблем во апликацијата на одредбите што ја регулираат оваа материја. Други сметаат дека видеолинкот не е употребен затоа што не постојат технички средства за негова реализација или, пак, затоа што не постои потемелна разработка во законот⁴⁴. Во еден случај од страна на судијата била побарана опрема за видеоконференција, меѓутоа истата не била обезбедена а предметот не дозволувал одолговлекување. Постои и отпор да се бара истата, од причина што се знае дека не може да биде обезбедена. Се провлекува и мислењето дека за реализација на овој инструмент е потребна огромна

⁴³ Заштита на сведоците, на соработниците на правдата и на жртвите, чл. 270–а од ЗКП

⁴⁴ Согласно со членот 295–а, сослушувањето на сведокот (или вештакот) може да се врши по пат на телефонска или видеоконференциска врска, кога се наоѓа во друга држава и притоа се применуваат одредбите од Вториот дополнителен протокол на Европската конвенција за меѓународна правна помош во кривичната материја.

координација од голем број луѓе, а тоа го зголемува ризикот за грешки „по системот `слаба алка во низата`„ Исто така, постои и став дека непосредното сослушување на жртвата (на коешто може темелно да се следи секоја реакција кај жртвата) не може да се замени (по квалитет) со видеолинкот.

Во однос на испитувањето на сведокот на место коешто гарантира заштита на неговиот идентитет, сите судии потврдија дека немале предмет во кој обвинетиот бил испитан само во нивно присуство и присуство на ЈО. Во одговорите се провлекува и мислењето дека за судиите е подобро да не го применуваат ваквиот начин, од причина што жртвата често го менува исказот и при неговото земање најдобро е да бидат присутни покрај јавниот обвинител и бранителот на обвинетиот. Прекор е упатен и до жртвата која се воздржува од давање исказ подолго време (додека е во транзит-центар), а подоцна си го менува мислењето и сведочи. Согласно со исказот на еден судија, бранителите треба да бидат инволвирани во постапката заради почитување на правата на сите странки.

Запрашани кои се причините за неупотреба на одредбите од законот за заштита на сведоци во темата трговија со луѓе, особено земајќи предвид дека најчесто овие дела се проследени со огромно насилство, закани и, пред сè, опасност, **јавните обвинители** даваат различни одговори. Согласно со едно мислење, не би требало да има пречки од практичен аспект, меѓутоа недостигот на материјални средства, проблемот со организацијата, прифаќањето од страна на сведокот итн., се моменти кои негативно влијаат врз имплементацијата на одредбите. Согласно со друго, неупотребата е резултат на немање потреба во практиката од примена на истата. Трето, пак, мислење постои дека жртвите често го менуваат исказот и автоматски не е целисходно да бидат заштитен сведок.

Воедно, се смета дека повеќето жртви сакаат да кажат што имаат доживеано, а не да бидат скриени.

Мошне често споменуваниот проблем во делата на трговија со луѓе дека сведочењето на жртвата е единствениот доказ на кој се базира обвинението и ако истата го промени исказот тогаш и целиот предмет е доведен во прашање, најде своја конфирмација и во одговорите на обвинителите. Согласно со дел од нив, доколку се земе предвид дека жртвата не ретко (под притисок или не) го менува исказот, тогаш може и да се каже дека предметот губи значително на тежина.

Други, пак, сметаат дека промената на исказот не претставува проблем, затоа што во тој случај се зема предвид првиот даден исказ во истрага. Притисоците во оваа материја коишто ги вршат трговците „*им се познати на сите*„ и тоа во секој случај би требало да се земе предвид при ценењето на доказната вредност.

Заеднички е ставот дека е нужно да се прибираат и други докази, а се провлекува и мислење дека доказите можат и би требало подобро да се прибираат. Како проблем се смета (од страна на еден обвинител) и што жртвите често исказот го даваат многу подоцна (после месец откако е сместена во транзитниот центар)⁴⁵ и што најчесто се сами во обвинението, иако е јасно дека поголем број на жртви биле тргувани заедно.

Одговорите на **полномошниците** во однос на неупотребата на одредбата за испитување на сведокот само во присуство на ЈО и судијата на место што гарантира заштита на неговиот идентитет варираат. Додека едни сметаат дека причината за тоа е што никој не побарал овој начин да се употреби (ниту јавните обвинители, ниту, пак,

⁴⁵ Слично како и мислењето на некои од судиите. Ова можеби упатува на недоволно познавање или прифаќање на концептот „период за размислување и здравување„ од последиците за жртвата или, пак, фаворизирање на интересот на постапката пред интересот на жртвата.

полномошниците), други сметаа дека на жртвите и нивните потреби не им се посветува доволно внимание, затоа што и „не се третираат како жртви„. Од страна на еден полномошник изнесена е дилемата во однос на постоење на колизија на правата на жртвата со правата на обвинетиот.

Согласно со сите нив, нема причина да не се употреби видеолинкот како начин на испитување на сведокот. Опремата постои, а предностите се очигледни: поголема сигурност, намалена психичка тортура врз жртвата, односно непостоење на притисок при давањето исказ. Објаснувањето зошто не се практикува почесто ваквиот начин еден полномошник го гледа во ставот на судиите да инсистираат на соочување на странките во постапката.

Од друга страна, пак, одредбите од Законот за заштита на сведоци не се употребуваат, затоа што ни една жртва не го побарала тоа и затоа што законот нема практична примена, односно нема подготвеност истиот да се примени.

Согласно со полномошниците, жртвите се под константна закана и притисок од страна на трговците со луѓе. Доколку се земе предвид дека сведочењето на жртвата е најчесто единствениот доказ на кој се базира обвинението, тогаш е очигледна опасноста што им се заканува. А мнението дека е единствен доказ го делат и речиси сите **бранители** на обвинети. Тие сметаат дека прибирањето на други докази е мошне тешко. Согласно со проценката на еден адвокат, во 99 % од случаите предметот се базира само на исказот на жртвата.

Друг адвокат смета дека дадениот исказ на жртвата ако се промени на главен претрес треба да се има многу цврсто образложение зошто се менува. Во практиката „се зема најчесто исказот даден на истражен судија„. Согласно него, „должност е да се прибават и други докази, затоа што жртвата секогаш се штити себе си и нејзиниот исказ како оштетена мора да е поткрепен и со други докази„.

Како причина за неупотреба на посебниот начин на испитување на сведокот во отсуство на обвинетиот и неговиот бранител во практиката, се наведува инсистирањето на одбраната жртвата–сведок да биде испитана лично. Раширено е мислењето дека со овие одредби се кршат начелото на контрадикторност и непосредност во постапката. Согласно со едно мислење, ваквиот начин не е во ред „заради неможноста од физичко доживување на жртвата додека го дава исказот„. Воедно се смета и дека „сведокот треба да има сила да ја изнесе состојбата пред обвинетиот и бранителот„, односно дека треба да му се овозможи на обвинетиот да „го реализира правото на соочување„.

Во однос на неупотребата на видеолинкот се смета дека најпресуден е ставот од нова техника.

Повеќето од бранителите се изјаснија против видеолинкот. Како и во другите форми на посебен начин на испитување на сведокот, и тука се смета дека постои напад на принципот на контрадикторност и непосредност. Согласно со еден испитаник, незаконито би било ако сведочењето е главен доказ а истото се дава по видеолинк. Дополнително се споменуваат и немањето средства или услови за реализација на вакво испитување.

Друг бранител, пак, истакна дека постои проблем со употребата на поблагот закон во постапките против некои од сторителите на делото Трговија со луѓе. Имено, постапката започнала по стариот закон кога видеолинкот не бил предвиден. И покрај приговорите на бранителите, судијата дозволил сослушување преку видеолинк⁴⁶.

⁴⁶ Во процесното право се користи законот што е во сила во мигот на пресудување. Види Камбовски Владо, Казнено право општ дел, 2004 и Матовски, Казненопроцесно право–општ дел, 2003, стр. 85

Малкуте одговори што беа добиени од **претставниците на МВР**, кои се на ниво на претпоставка, на прашањето кои се причините за неупотреба на одредбите од Законот за заштита на сведоци, ги содржат следниве: мала територија, финансии, недоволна информираност и обученост на кадрите, непостоење случај некој од сведоците да се конфронтира со опасна група на сторители или, пак, непостоење на волја на сведокот.

а) Отстранување на обвинетиот од главен претрес

Тргувајќи од посебната психичка состојба во којашто се наоѓа сведокот–жртва на трговија со луѓе, а во насока на давање дополнителна заштита од секундарна виктимизација, од една страна, и со цел добивање на поквалитетен и повистинит исказ, од друга страна, се чини соодветна употребата на одредбата од член 312 од ЗКП, кога условите тоа го дозволуваат. Истата предвидува во исклучителни ситуации советот да може да одлучи да го отстрани обвинетиот од судницата ако сведокот одбива да даде исказ или ако околностите укажуваат дека нема да ја зборува вистината во присуство на обвинетиот.

Во практиката само во две ситуации била имплементирана оваа можност. Се наметна прашањето дали почестата употреба на одредбата од чл. 312 ќе придонесе кон добивање поквалитетен исказ од сведокот–жртва во постапката?

Преовладуваат мислењата на **судиите** коишто даваат поддршка на употребата на оваа одредба. Во околу 80 % од одговорите се смета дека кај делото Трговија со луѓе почестата употреба на оваа можност би довела до повистинит исказ, затоа што жртвата се плаши и би била послободна доколку обвинетиот не е присутен при давањето исказ.

Останатите судии (20%) кои имаат спротивно мислење даваат образложение дека *„доколку судијата нема авторитет, тогаш нема врска ниту отстранувањето на обвинетото лице од судница,„*. Согласно со некои од нив, отстранувањето на обвинетиот доаѓа во предвид само доколку го руши редот и мирот во судницата.

Согласно со еден судија, ниту еден сведок или оштетен не побарал такво нешто, а и *„не може да побара со оглед дека нема можност во законот,„*. Се јавува како проблем неможноста да се идентификува отстранетиот обвинет од страна на сведокот.

Објаснувањето за неизрекувањето на оваа одредба се бара во правец на непостоење на предмет во кој се добило, претстава дека постои страв кај жртвата да го даде својот исказ пред обвинетиот. Ова се чини е во спротивност на претпоставките за причините за менување на исказите на оштетените.

Во 2/3 од одговорите на **полномошниците** се наведува дека е потребна почеста употреба на конкретната одредба.

Ваквото мислење го делат и половина од **бранителите**. Оние коишто не се согласуваат сметаат дека: *„...жртвите не се плашат затоа што заеднички соработуваат со обвинетите....проблем е можноста да се поставуваат прашања, што само обвинетиот би можел да ги знае....заканите не се во судница....државата со својот авторитет треба да придонесе за сигурноста барем во зградата на судот.... не е верно дека жртвата ќе го смени мислењето...нема да промени многу тоа!...се руши начелото на непосредност и му се ускратуваат права на обвинетиот,„*

Заклучоци и препораки: Реализацијата на првата видеоконференциска врска во судница во Основниот суд во Тетово (со помош на која беше земен исказот на оштетената жртва во предмет во врска со делото Посредување при вршење проституција), беше поздравена од сите домашни и странски ентитети активни во борбата против трговијата со луѓе, како успешен старт во процесот на обезбедување на соодвета заштита на тргуваната жртва–сведок. За жал, дури и три години подоцна, овој пример во односната тема остана единствен. Согласно со мислењето на сите учесници во постапката, како причини за ваквата состојба со (не)употребата на одредбата за испитување на сведокот во постапката преку видеолинк се наведоа следните:

- непостоење на технички средства или услови за негова реализација
- непостоење на потемелна разработка во законот⁴⁷
- постоење на отпор да се бара опремата од причина што се знае дека не може да биде обезбедена
- потреба од огромна координација од голем број на луѓе што го зголемува ризикот од грешки
- постоење на ставот на судиите да инсистираат на соочување на странките во постапката
- постоење на страв од нова техника
- постоење на ставот дека станува збор за напад на принципот на контрадикторност и непосредност.

Дополнително како пречки во процесот на употреба на одредбата за испитување на сведокот само во присуство на ЈО и судијата на место што гарантира заштита на неговиот идентитет, беа истакнати факторите:

- ставот дека поради честото менување на исказот на жртвата, потребно е при неговото земање да бидат присутни покрај јавниот обвинител и бранителот на обвинетиот
- инсистирањето на одбраната жртвата–сведок да биде испитана лично заради почитување на правата на сите странки.
- немање иницијатива во барањето да се употреби посебниот начин на испитување на сведок.

Образложението на испитаниците за неупотребата на одредбите од Законот за заштита на сведоци се движи во следната насока:

- недостигот на материјални средства,
- големината на земјата
- немање потреба во практиката од примена на истиот
- постоење на ставот дека жртвите заради честото менување на исказот автоматски не се соодветни да бидат заштитени сведоци

⁴⁷ Интервјуто со испитаниците е спроведено пред донесување на Законот за измена и дополнување во јули 2008 година

- неприфаќањето од страна на сведоците – жртвите, затоа што истите сакаат да кажат што имаат доживеано, а не да бидат скриени

Одржливоста на препораките на Коалицијата во однос на потребата за поконкретна законска разработка на посебниот начин на испитување на сведоците во постапката кога постојат околностите од чл. 270–а, најде своја конфирмација во новиот Закон за измена и дополнување на Законот за кривична постапка⁴⁸. Имено, модифицираниот член 270–а подетално го разработува начинот на процесна заштита на **загрозениот сведок, додека** новиот член 270–б содржи одредби за сослушување на загрозениот сведок под псевдоним, односно преку примена на посебни технички уреди за пренос на слика и тон. Воедно, со менување на членот 223–а се направи соодветен линк помеѓу постоењето на опасност по живот, здравје или физичкиот интегритет (преку давање на исказ од страна на сведокот) и обезбедување на заштитата согласно со одредбите од главата XIX–а од ЗКП (Заштита на сведоците, на соработниците на правдата и на жртвите). Дополнувањето на членот 223 со ставот 5 којшто овозможува сослушување на малолетно лице (жртва на трговија со луѓе) без присуство на странки во посебна просторија, има улога да ја зајакне заштитата на оваа категорија жртви.

Не потценувајќи ги техничките проблеми со кои е врзана примената на овие одредби, а, пред сè, имајќи ја предвид улогата и значењето на исказот на сведоците во предметите пред судот, потребна е заедничка усилба и координација на повеќе актери за надминување на истите. Притоа, мора да се внимава на балансот помеѓу заштитата на правата на жртвата како и⁴⁹ заштитата на правата на обвинетиот во постапката при имплементацијата на оваа чувствителна регулатива. Тоа бара, покрај подготвеност да се посегне по законските зададени можности, и зголемено внимание од страна на сите инволвирани актери во примената.

9. СТАТУСОТ НА ЖРТВАТА ВО МАКЕДОНИЈА

Република Македонија согласно со новиот Закон за странци⁵⁰, на жртвата на трговија со луѓе ѝ одобрува „период за одлучување„ од два месеца заради укажување на заштита и помош во закрепнување и избегнување на влијанието на сторителите на делото Трговија со луѓе. Во тој период жртвата треба да размисли дали ќе соработува со надлежните државни органи во откривање на кривичните дела и сторителите или, пак, ќе се врати во својата земја.

По истекот на „периодот за одлучување„ на жртвата, доколку истата се реши да соработува, може да ѝ се издаде дозвола за привремен престој, меѓутоа само „ако нејзиниот исказ е неопходен за судската постапка против трговците, ако жртвата покаже јасна намера дека ќе соработува со надлежните органи во откривањето и гонењето на сторителите и само ако жртвата ги има прекинатите сите односи со лицата кои тргувале со неа⁵¹„ Дозволата за привремен престој на жртвата трае 6 месеци.

⁴⁸ од 10 јули 2008 година

⁴⁹ Заштита на сведоци од аспект на човековите права, Гордан Калаџиџев, Заштита на сведоците, соработниците на правдата и жртвите во домашното и меѓународното право, ИОМ. Стр. 57

⁵⁰ Службен весник на РМ бр. 35/06 со продолжена примена од 1 јануари 2008 година (Закон за измена и дополнување на закон за странци– Службен весник на РМ бр. 66/07)

⁵¹ чл. 82 од Законот за странци

Нашата земја не предвидува можност жртвата да биде носител на дозволата за постојан престој и по завршување на постапката истата мора да се врати во матичната земја.

Запрашани дали на жртвите на трговија треба да им се даде можност да добијат дозвола за постојан престој во Македонија, **судиите** во поголем дел се изјаснија негативно. Како причина се наведуваат немањето финансиски можности за државата, за да не се врати жртвата повторно во ланецот на трговија⁵², заради тоа што „жртвите не ни сакаат да останат во Македонија,..“

Согласно со одредбите на ЗКП, секое лице повикано како сведок од страна на судот должно е да се јави и да сведочи. Земајќи го предвид дадениот период за одлучување на жртвата во рамките на Законот за странци⁵³, се појави прашањето дали можеби постои контрадикторност помеѓу одредбата од ЗКП којашто го задолжува секој на територија на РМ повикан како сведок да се појави и правото на жртвата да не учествува во постапката доколку размислува дали да се вклучи во постапката (периодот од два месеца) или доколку реши да не помогне во гонењето на сторителите, а сè уште не е вратена во матичната земја.

Со неколку исклучоци, поголемиот број **судии** смета дека постои контрадикторност помеѓу одредбите на ЗКП и Законот за странци, во односната тема. Јасна е одредбата на сите испитаници дека треба да се користат одредбите од ЗКП. Воедно, се провлекува мислењето дека 2 месеца е предолг временски период за жртвата да се реши дали сака или не да учествува во постапката. Согласно со некои испитаници, првичниот исказ на жртвата е најверодостоен и даден без притисок, додека со минување на времето се зголемуваат шансите исказот да се промени почесто во насока на поддршка на обвинетиот.

Поголемиот дел од **јавните обвинители** од исти причини како оние наведени кај судиите, сметаат дека на жртвите не би требало да им се даде дозвола за постојан престој во Македонија. Покрај едно воздржано мислење, постои само уште едно кое единствено смета дека нема причини зошто на жртвата да не ѝ биде овозможено да остане во земјата. Во однос на постоење или не на контрадикторност помеѓу одредбите од ЗКП и Законот за странци, поголемиот дел од испитаници сметаат дека има. Воедно, беше напоменат проблемот со постоење различни критериуми на домашните и странските жртви. Имено, додека Законот за странци ѝ дозволува период за размислување на странската жртва дали да се вклучи во постапката или не, домашната жртва го нема тој избор. Истата има обврска да се јави на покана на судот.

Сите **полномошници** се на мислење дека на жртвите треба да им се даде можност да останат во земјата⁵⁴. Воедно, сметаат дека постои контрадикторност помеѓу ЗКП и ЗС на којашто треба да ѝ се посвети внимание, како и нееднаков статус на домашните и странските жртви. Странските жртви имаат попривилегирин статус во однос на домашните, на кои не им следува период за размислување.

⁵² И покрај раширеното мислење дека жртвите повторно и повторно се враќаат во ланецот на трговија со луѓе, во статистичката база на Коалиција за жртви коишто се појавиле или биле дел од главен претрес само едно име се повторило во два предмета. Во сите останати случаи станува збор за различни лица.

⁵³ Со оглед на тоа дека домашната жртва нема ваква законска можност, се наметнува заклучокот дека странските жртви се привилегирани во однос на домашните. Ваквата ситуација бара изнаоѓање на модус по кој сите жртви на трговија би биле изедначени.

⁵⁴ Исто така, се истакнува дека не ни постои интерес за да се остане во нашата земја

Заклучоци и препораки: Освен полномошниците на жртви и многу мал број на јавни обвинители и судии, сите останати испитаници се на мислење дека на жртвите на трговија не би требало да им се дозволи постојан престој. Како аргументи во тој правец беа споменати:

- немање финансиски можности државата да ги покрие трошоците
- опасност од враќање на жртвата повторно во ланецот на трговија
- непостоење на волја кај жртвите да останат во Македонија.

Се наметнува прашањето во однос на правото на компензација на жртвата во сите оние случаи кога истата била упатена на граѓанска постапка (поради тоа што е донесена ослободителна пресуда или поради неодоливо лекување на постапката) по завршената кривична постапка, и можностите тоа право да се реализира. Последното особено ако се земе предвид дека привремен престој се дозволува само во строго определени услови врзани за партиципација во кривично гонење на трговците, а постојан престој воопшто не се дозволува. Иако правото може да се реализира преку овластен полномошник, сепак, фактот што досега ни една граѓанска постапка не е ниту започната доволно говори за постоење на проблем во однос на ова прашање.

Воедно, речиси сите интервјуирани лица потврдија постоење на колизија помеѓу одредбите на ЗКП и Законот за странци во однос на повикувањето на жртвата да сведочи во постапка пред судот во периодот кој ѝ е доделен за размислување (дали да се вклучи или не во постапката). Токму ставот дека при ваквиот судир на законски одредби би требало да се земат предвид одредбите од ЗКП, што автоматски значи анулирање на можноста на жртвата поради претрпените трауми како последица од делото да и се даде време да закрепне, нè упатува на заклучок за потребата од интервенција во законот. Можеби би било прифатливо во чл. 219 во ставот 1 каде што таксативно се наброени лицата кои се ослободени од должноста да сведочат, да се додаде и жртвата на трговија со луѓе во рамките на периодот за размислување⁵⁵. На тој начин би се надминал проблемот со судир помеѓу правото на период за размислување и обврската за сведочење.

Со оглед дека периодот за размислување се дава согласно со Законот за странци само на странските жртви, се покренува прашањето за нееднаквиот третман на домашните и странските лица-жртви на трговија.

Делумна корекција прават стандардните оперативни процедури коишто РМ ги усвои на 127 Седница на Влада⁵⁶ и во кои се определува период од 30 дена за жртвата да закрепне од последиците на кривичното дело и да се реши дали ќе се вклучи во прогонот. Меѓутоа, со тоа не се решаваат проблемите со обврската за сведочење одредена во ЗКП. Дополнително се покренува прашањето за различното времетраење на рокот за размислување кај домашните и странските жртви.

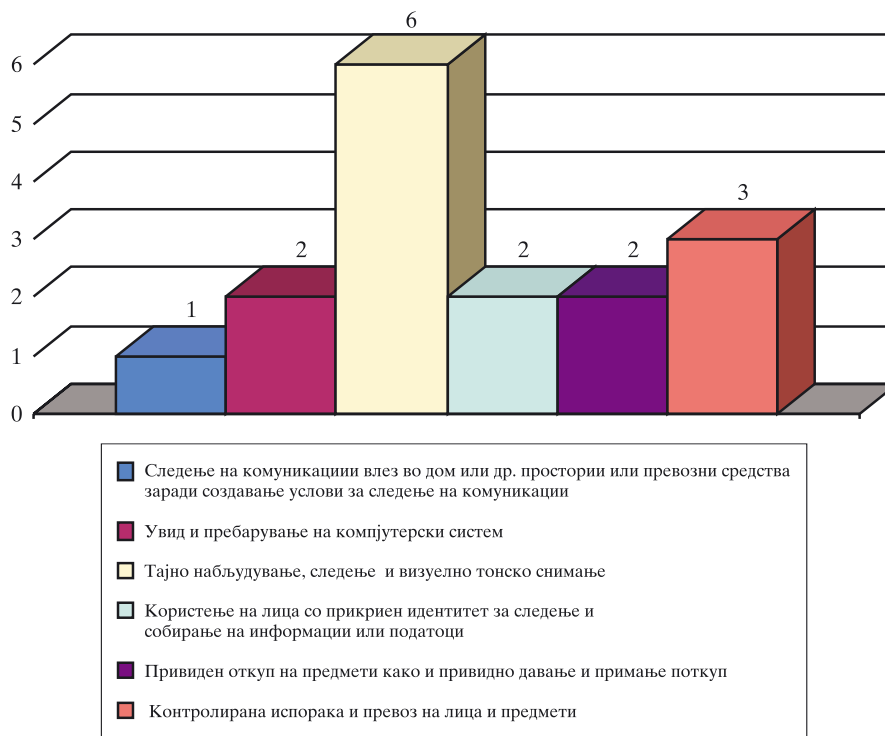
Практичната примена на одредбите кои ја регулираат оваа тематика од Законот за странци (којашто досега изостанува) ќе треба да ни покаже дали и кои импликации можат да се појават со ваквата законска поставеност.

⁵⁵ Препорака на Коалицијата во извештајот Казненоправен одговор на организираниот криминал, февруари 2007 год. стр.66

⁵⁶ Одржана на 29.01.2008 година

IV Посебни истражни мерки

Во рамките на набљудуваните предмети, идентификувани се 16 случаи на примена на посебните истражни мерки.

10. СООДВЕТНОСТА НА ЗАКОНСКАТА РАМКА

Примената на посебните истражни мерки внесени во нашето законодавство со промените на ЗКП од 2004 година беше врзана за строго определени критериуми. Еден од тие критериуми⁵⁷ беше условот да станува збор за кривично дело за кое е пропишана минимум казна затвор од 4 години, односно за дело до 5 години затвор, но притоа истото мора да е извршено од страна на организирана група, банда или друго злосторничко здружение.

Со Законот за измена и дополнување на Законот за кривичната постапка во јули 2008 година⁵⁸ се направи проширување на рамките во кои може да се наредат овие мерки. Сега нивното преземање доаѓа предвид кога постојат основи на сомневање дека се подготвува, во тек е или, пак, е сторено:

- кривично дело за кое е пропишана казна од најмалку 4 год.
- кривично дело од страна на организирана група, банда или друго злосторничко здружение.

Овие мерки можат да бидат дополнително наредени и во случај да станува збор за едно од многуте таксативно наброени⁵⁹ дела во ставот 2 од членот 142–б од ЗКП.

Пред да влезат во сила одредбите од ЗКП од 2008 година, во рамките на истражувањето беше покренато прашањето колку поставената законска рамка (се мисли на онаа определена со одредбите од ЗКП од 2004 година) е соодветна за примена на посебните истражни мерки во практиката и кои се проблемите кои се јавија/јавуваат при нивната употреба⁶⁰.

Најголем број на **судии** сметаат дека законската рамка е соодветно поставена. Согласно со некои мислења, дополнително ограничување е невозможно поради специфичноста на делата. Доколку постои волја, средства и луѓе и се внимава да нема злоупотреби, тогаш согласно со нив нема пречка во примената на истите.

Помал дел од испитаниците се на мислење дека рамката е премногу широко поставена и дека законот би требало да биде попрецизен за да се избегнуваат недоречености. Последното, особено што „станува збор за навлегување во интимата на луѓето“. Се предлага или нумерички да се наведе за кои членови (дела) ќе се употребуваат или во секој член поединечно да се внесе одредбата дека е дозволена примената на посебните истражни мерки. Воедно, се споменува дека границата на нивната примена треба да се помести на кривични дела од минимум пет години казна затвор. Од друга страна, пак, постои и осамено мислење дека вака поставената рамка е претесна и дека овие мерки би требало да се применуваат кај дела кај кои долната граница е 3 години предвидена казна затвор.

Сите **јавни обвинители** се согласија дека рамката зададена во законот во однос на овие мерки е сосема соодветна за постапување во практиката.

⁵⁷ Членот 142–б бараше и обезбедените податоци и докази да бидат неопходни за успешно водење на кривичната постапка и да не можат да се соберат на друг начин (или, пак, нивното собирање да биде сврзано за поголеми тешкотии).

⁵⁸ Службен весник на РМ бр. 83/08

⁵⁹ Делото Трговија со луѓе и Криумчарењето на мигранти влегува во групата на дела за кои може да се наредат посебните истражни мерки.

⁶⁰ Во моментот на спроведувањето на интервјуата со професионалците сè уште беа на сила одредбите од ЗКП од 2004 година.

Напоменато е и дека кај коруптивните дела коишто најчесто се индивидуални (се случуваат само помеѓу две лица) и носат ниски казни овие мерки би биле мошне ефикасни, меѓутоа не можат да се употребуваат. Во таа насока е ставен предлог за проширување на рамката во насока на додавање можност за употреба на мерките и кога не е предвидена казна од минимум 4 години затвор.

На прашањето зошто ни една посебно истражна мерка не е применета во делата на трговија со луѓе, **полномошниците** одговорија дека не постоел интерес, односно дека овие мерки во времето на извршување на поголемиот број на дела в.в со чл. 418а не биле воведени или доволно развиени.

Мислењето на **бранителите** повторно е поделено. Една половина смета дека рамката зададена со законот во однос на употребата на посебните истражни мерки е сосема во ред. Меѓутоа, се споменува дека проблем е начинот на имплементација на мерките, односно процедурата за употреба, како и практичната реализација. На пример, арбитрерност постои особено кај примената на одредбите кои определуваат кога наредба дава ЈО а кога истражен судија.

Другата половина бранители се на мнение дека законот треба да е попрецизен за да не се злоупотребува примената на овие мерки во практиката, односно дека одредбите се *„конфузно поставени и прешироки, што не смее да се дозволи со оглед дека тие се огромно нарушување на приватноста,„*

Согласно со едно мислење, *„во предистражната постапка уште кога не се знае дали се работи за дела од организиран криминал или обични кривични дела, се спроведуваат посебните истражни мерки и кога ќе се утврди дека нема компонента на организиран криминал се прогледува низ прсти дека посебните истражни мерки не биле спроведени според законот,„*

Со исклучок на еден испитаник од **Министерството за внатрешни работи** кој смета дека употребата на овие мерки треба да биде полимитирана, мислењата на сите останати се поделени подеднакво помеѓу оние кои сметаат дека законскиот модел е соодветен и оние кои се на мнение дека истиот би требало да биде пошироко поставен. Постои и осамено мислење дека посебните истражни мерки би требало да се употребуваат кај сите дела.

Се истакна и постоењето на потреба за примена на овие мерки, особено кај делото Посредување при вршење проституција.

11. ТЕХНИЧКА ПОДГОТВЕНОСТ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА

Појавата на посебните истражни мерки автоматски е проследена во практиката со не толку мал број на технички проблеми. Најголем дел од нив се однесуваат на прикажувањето на доказите прибавени со тајното набљудување, следење и визуелно тонско снимање на лица и предмети со технички средства.

Одредени рочишта биле одложени поради немање на технички услови за презентација на доказите. Во некои

случаи каде што биле прикажани видеоматеријали, регистрирани се прекини на снимките, како и паралелно постоење на различни датуми. Приговори се дадени и на квалитетот на прикажаниот материјал (непрепознавање на лица и регистрациите на возилата) итн.

Сето претходно споменато нè доведува до прашањето дали сме технички подготвени за имплементација на посебните истражни мерки?

Согласно со мислењето на сите **судии**, во нашата практика се немаат создадено технички услови за непречено прикажување на материјалот добиен со посебните истражни мерки (во судовите, некои од нив немаат ниту еден ДВД читач). Испитаниците сметаат дека е потребно да се обезбедат материјални и технички средства во сите основни судови. Воедно, неопходно е да се обучат и судиите за примена на таа техника.

Поголемиот дел од **јавните обвинители** сметаат дека иако опремата не е најсовершена, сепак, е сосема солидна за да биде употребена. Грешките регистрирани при презентирањето на резултатите од мерките би требало да бидат објаснети од страна на стручните лица од Министерството за внатрешни работи. Меѓутоа, главно нема спорни моменти, затоа што она што е неопходно е да се види суштината, а таа не е доведена во прашање барем во оние предмети каде што испитаниците присуствувале. Од друга страна, пак, постои и спротивно мислење дека немаме дури ни елементарни услови, а дотолку повеќе недостасува техничка опрема. Разликите во мислењето се проследени со разлики од регионот (и судовите) каде што јавните обвинители дејствуваат.

Како најголеми проблеми од практиката се наведуваат: обезбедувањето на документација (во случај кога мерката се има имплементирано, меѓутоа поради недостиг на докази фактички нема подигнат предмет), технички оперативни проблеми, односно немање доволна екипираност на дел од институцијата кој ги применува мерките и др.

Поконкретно, како проблеми при имплементација на мерката користење на лице со прикриен идентитет, се споменаа недостигот на парични средства и проблемот на неуспехот во обезбедување докази со употреба на истата⁶¹

Покренато беше и прашањето за начинот на постапување на надлежните органи кога ќе се утврди идентитетот на лице за кое е наредена и се спроведува истражна мерка од ЈО и треба да се замени со наредба од истражен судија. Согласно со повеќето од испитаниците, не постои проблем. Имено, активноста се прекинува и веднаш се бара најитно да се продолжат мерките со друга наредба. Се чини дека брзината на замена на овие наредби од страна на еден орган со друг е солидна и не предизвикува проблеми во имплементацијата на овие мерки.

Мошне мал број на **бранители** сметаат дека технички сме подготвени за реализација на посебните истражни мерки. Останатите се на мнение дека техниката која Македонија ја поседува не е доволна. Воедно, постои и проблемот со недостиг на практика при имплементација.

Напоменат беше и проблемот со давање наредби за употреба на мерките. Имено, се смета дека поимот непознато лице е спорен поим и доведува до злоупотреба на мерките. Воедно, временскиот вакуум на обезбедување на наредба од истражен судија доколку до тогаш се имало само наредба од ЈО е исто така проблематичен.

⁶¹ Последново можеби треба да се земе со резерва поради скромната практика на оваа мерка.

Согласно со друго мислење, против непознат сторител не би смеело да се употребуваат посебно истражните мерки. Воедно, се смета дека се пречекорува и рокот за кој се издаваат наредбите.

Во однос на употребата на мерката користење на лица со прикриен идентитет бранителите се на мислење дека не може да се употребува поради големината на земјата и неможност да се прикрие агентот. Последното води до негова лесна идентификација. Согласно со еден испитаник, којшто е против употребата на оваа мерка, „агентите се поттикнувачи на сторители на кривични дела. Притоа се користи една недозволена мерка и средство некоја да се убеди да чини кривично дело, што доколку не е поттикнат не би го сторил. Затоа, сведокот провокатор е штетен, затоа што наведува на кривично дело а не паѓа под кривична одговорност, а обвинетиот во случајот е измамен,„

Оние **претставници на МВР** коишто имаа сознанија за проблемите при техничката примена на посебните истражни мерки, се изјаснија дека не сме доволно подготвени за примена на истите.

12. СТЕПЕН НА УВЕРЛИВОСТ НА ДОКАЗИТЕ

Согласно со одредени автори⁶², доказите кои се прибавуваат со посебните истражни мерки од професионалната јавност се перципирани како докази со висок степен на уверливост. Имено, се смета дека доколку се презентирани во постапката, истите имаат поголема тежина во однос на останатите докази. Запрашани дали се согласуваат со овој став, **судиите** одговорија во различни насоки.

Согласно со дел од испитаниците, нема дистинкција помеѓу овие докази и другите. Судијата одлучува кој доказ како ќе го цени и не постои разлика помеѓу доказите прибавени со посебни истражни мерки или не. Истите не се ценат само засебно, туку заедно со сите останати докази. Не постојат привилегирани докази. Од друга страна, пак, одредени судии се на мнение дека постои игра со степенот на веројатност и дека се нарушува теоријата за слободна оценка на доказите. Истите имаат појака сила во постапката и „доволни се сами по себе,„

Со последното се согласуваат само дел од **јавните обвинители**. Додека тие сметаат дека таквите докази се клучни за постапката, останатите се на мнение дека сите докази се *изедначени по доказна сила*.

Мислењата на **бранителите** се речиси единствени во насока на непостоење на „повисок доказ, во правото. Секој доказ има еднаква вредност и во секоја ситуација (случај) мора да има повеќе докази (не е доволно еден доказ, па макар и да е признание). Некои сметаат дека во практиката, за жал, понекогаш им се дава предност на доказите прибавени со посебно истражните мерки.

Се истакна и проблемот што полицијата пријавува и во исто време и вештачи, односно што „*веродостојноста ја оценува оној кој го донесува доказот,*„

⁶²„Влијанието на специјалните истражни мерки врз кривичната постапка, технички средства за надзор и снимање на комуникациите меѓу луѓето, како истражна мерка во превенцијата и контролата на криминалот,„ магистерска работа, Јовчески Јован, Скопје, 2003 год.

13. ПРОБЛЕМОТ СО ВИЗУЕЛНО-ТОНСКОТО СНИМАЊЕ

Употребата на визуелно–тонското снимање на лица, како посебна истражна мерка имплементирана во неколку предмети, ја разбрани јавноста во однос на прашањето дали законската одредба инсистира на визуелно и тонско снимање или, пак, дозволува визуелното снимање да не биде проследено со аудиозапис и дали во случај на некумулативно применување говориме за повреда на постапката или не.

Мал број на **судии** се изјаснија дека е задолжителна употребата на двата услова кумулативно, пред сè, заради одбегнување на можноста за манипулација. Поголемиот дел од испитаниците сметаат дека нема проблем доколку се земе како доказ материјал којшто го исполнува само еден од двата услова (или визуелно или тонско снимање). Согласно со нив сè може да биде доказ пред судот ако тоа доведува до вистината, односно до утврдување на валидни факти. Во секој случај кај повеќето постои согласност дека е неопходно прецизирање во законскиот текст.

Со исклучок на едно мислење сите **јавни обвинители** сметаат дека не постои проблем доказите прибавени само со визуелно а не и тонско снимање да се употребат во постапка. Вредноста на доказот ја цени судијата и доколку истиот смета дека може да се употреби слика без тон, тогаш не постои пречка за употреба на претрес. Воедно, мошне е битно што се докажува со снимката без тон. Доколку само се утврдува можност за постоење на корелација (познавање) а не и каква корелација (за што било разговарано), тогаш не би требало да постои проблем со доказот.

Мислењата за потребата од интервенција во законот заради расчистување на оваа тематика, се поделени од оние кои сметаат дека треба појаснување до оние кои сметаат дека сè е јасно.

Третина од **бранителите** се децидни дека доказите мора да се прибават кумулативно со визуелно и тонско снимање, а никако одвоено со или тонско или визуелно. Согласно со еден испитаник, *„снимка без тон не треба да е изведена како доказ бидејќи не може да се утврди психичкиот однос на лицето кое го изведува делото. Друго е убиство, каде се гледа што е направено, ама кај други дела не треба да се прифати слика без тон. Снимките не може да се земат за веродостојни..“*

Дел од останатите адвокати ја поддржуваат употребта само на тонот или визуелната снимка или, пак, се на мнение дека станува збор за пропуст на законодавецот што би требало да се исправи. Воедно се напоменува и дека зависи од ситуацијата и од делото за кое станува збор.

Поголемиот дел од **претставниците на Министерството за внатрешни работи** се на мнение дека не станува збор за пропуст на законодавецот и дека нема пречка доказите прибавени со снимки без тон и обратно да се употребат во кривичната постапка. Неколку испитаници сметаат дека е потребно допрецизирање на законскиот текст.

Заклучоци и препораки: Повеќе од половина од испитаниците се изјаснија дека законски поставената рамка со одредбите од 2004 год., во врска со примена на посебните истражни мерки е соодветна за да одговори на потребите на борбата против организираниот криминал. И покрај ставот на, сепак, не така мал број на професионалци, дека истата е прешироко поставена, промените од 2008 година отидоа уште подалеку и дополнително ја проширија.

Со внесување на коруптивните дела во таксативно наброените (кај кои овие мерки можат да се наредат)⁶³, се чини дека се надмина еден од проблемите што беше споменат од страна на претставниците на јавното обвинителство, а тоа е немањето можност (со претходно постоечката регулатива) за употреба на мерките токму кај овие дела коишто најчесто се индивидуални и со ниски казни. Од друга страна, пак, ова ја проблематизира употребата на посебните истражни мерки во насока на преголемо проширување и на дела кои што не се дел од организираниот криминал.

Дополнително во одговорите се провлекоа и следните проблеми, односно пропусти:

- недоволно создадени технички услови за непречено прикажување на материјалот добиен со посебните истражни мерки
- немање на доволна екипираност на дел од институциите кои ги применуваат мерките
- недостигот на парични средства
- проблематичноста на временскиот вакуум на обезбедување на наредба од истражен судија доколку до тогаш се имало само наредба од ЈО (за непознато лице)
- пречекорување на рокот за кој се издаваат наредбите
- непрецизност на законскиот текст во однос на прашањето за визуелно и/или тонско снимање.

Како потреба се наметнува правењето усилби за обезбедување подобри технички услови за практична примена на посебните истражни мерки, како и обезбедување на проширување и дообучување на кадарот кој е надлежен за примен на истите. Стриктното почитување на законските одредби за примена на овие мерки е императив за законското користење на доказите прибавени со нив. Потребна е интервенција во однос на одредбата од ЗКП што се однесува на мерката „тајно набљудување, следење и визуелно–тонско снимање на лица и предмети со технички средства,“ заради јасно разграничување дали може да се примени само визуелно, односно тонско снимање.

---

⁶³ Согласно со ставот 2 од чл. 142–6

_____ | Трговијата со луѓе и илегалната миграција перцепирани од главните актери..

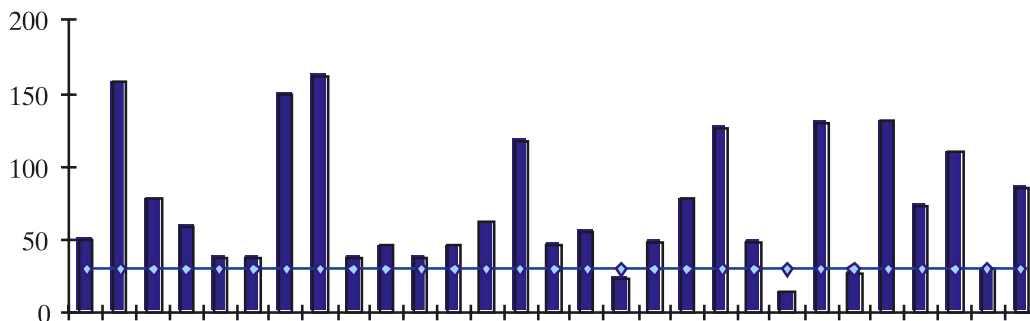
V Должина на постапка

14. РОКОВИ, ПРИЧИНИ ЗА ОДЛАГАЊЕ И ВРЕМЕТРАЕЊЕ

а) Закажување на главен претрес

Законот за кривична постапка одредува дека закажувањето на главниот претрес треба да биде најдоцна во рок од 30 дена од денот на приемот на обвинителниот акт во судот.⁶⁴ Доколку истиот рок се пробие, тогаш претседателот на советот писмено ќе го извести претседателот на судот за причините за незакажување во временски дадениот рок. Истражувањето на Коалицијата покажа дека во делата Трговија со луѓе, Посредување во вршење проституција и Криумчарење на мигранти овој рок е испочитуван во 14% од случаите.

**Време од поднесување обвинител акт до
закажано прво рочиште**

⁶⁴ член 271 од ЗКП

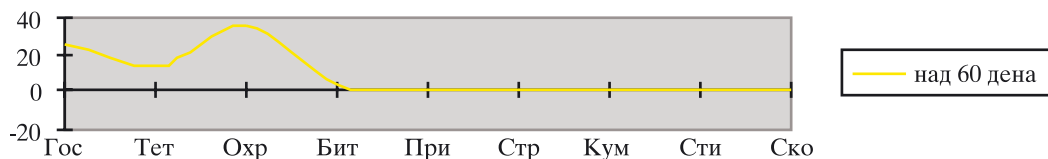
Се наметна прашањето на што се должи ваквото пречекорување на зададениот инструктивен рок.

Поголемиот дел од **судиите** сметаат дека „грешките„ не се на страна на судијата. Имено, обвинителниот акт „за да стане правосилен„ мора да се достави на обвинетиот и неговиот бранител. Потоа следува рок од 8 дена во кој може да се истакне приговор на обвинителниот акт. Тргувајќи од проблемот со доставата (особено доколку станува збор за предмет во којшто се јавуваат повеќе обвинети) и дополнителната одлука по приговор, согласно со судиите овој рок е зададен премногу тесно. Воедно, поради давање на приоритет на притворските предмети се случува останатите да бидат ставени на „чекање„.

Постојат и исклучителни мислења кои велат дека *таков рок не постои или дека „не е доволно јасно прецизирано во законот дали треба во рок од 30 дена да се насрочи предметот или, пак, да се одржи првото рочиште„.*

б) Одлагање за период подолг од 60 дена

одлагање по градови

Одлагање по кривични дела

Согласно со статистиката на Коалицијата, во Основниот суд во Охрид 35 % од вкупниот број на набљудувани рочишта се одложени на подолг временски период од 60 дена. Со нешто помал процент е Основниот суд во Гостивар (25 %), по што следуваат со надолна линија во бројките и останатите основни судови. Внимание предизвика токму периодот од 60 дена поради одредбата од ЗКП, која определува дека при одлагањето на претресот, подолго од 60 дена, истиот ќе започне одново.

Со цел верификацијата на резултатите од истражувањето на Коалицијата, **судиите** беа замолен да го дадат своето мислење во однос на причините кои понекогаш стојат зад толку долгото одлагање.

Како најчеста причина се споменува необезбедување на присуството на обвинетото лице. Тргувајќи од фактот дека одредени подрачја (на пр., Гостивар) во кои е/беше најзастапена појавата трговија со луѓе се миграциони и голем дел на обвинетите се во странство, очекувано е отсуството на обвинетиот на главниот претрес да биде највисок токму во односните градови. Од друга страна, пак, се смета дека оваа причина не смее да биде оправдување за одолговлекување на постапката, особено што постојат инструменти со кои присуството на овој актер во постапката би се обезбедило.

Во неколку наврати е напоменато дека отсуството на оштетениот сведок во предметите со трговија со луѓе оправдано доведува до одлагање на предметот. Имено, функционирањето на доставата и прибавувањето на сведокот–жртва по дипломатски пат бара и многу подолго време од 60 дена.

Дел од испитаниците сметаа дека сè уште имаме проблем со доставата во земјата. Последново особено се однесува на одредени места во тетовскиот регион, каде што судските доставувачи не можат да си ја вршат својата дејност. Полицијата секојпат не е во состојба да ги придружува доставувачите, што доведува до неможност поканите да бидат врачени. Одредни судии сметаат дека доставата повеќе не претставува проблем („барем не како порано“).

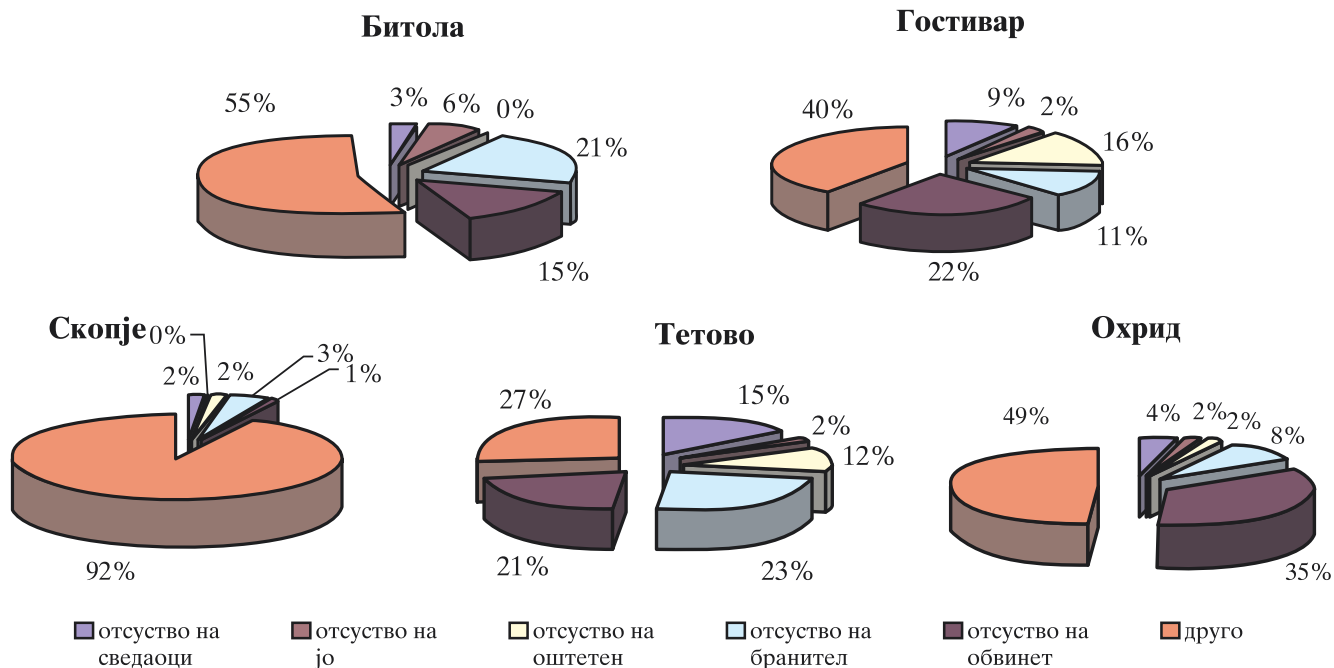
Се споменува и непостоење на доволен број судии и нивната преоптовареност со работа, како и недостигот на дактилографи како причина рокот од 60 дена да биде преминат. Обезбедувањето на докази особено кога станува збор за вештачење, исто така, се смета за причина за одолговлекување. Последново се чини дека не се однесува на предметите во врска со трговијата со луѓе, од причина што бројот на наредени вештачења е минимален.

Како причини за толкаво одлагање во основните судови **јавните обвинители** ги набројуваат: фактот што жртвата е странски државјанин и што за нејзино обезбедување е потребно подолго време, тактизирање на обвинетите, не постапување на СВР по наредба за притвор, проблемот со поканата, недоаѓање на адвокатот, обезбедување на лажни медицински белешки итн.

Полномошниците сметаат дека проблемот за одлагањето во толкав долг временски период, помеѓу останатото, лежи и во Министерство за внатрешни работи (бидејќи тоа е одговорно за комуникација со жртвите во случај кога тие, нивното отсуство, се причината за одлагање), во Министерство за правда, па дури и во дејствувањето на СЕКИ центарот.

в) Некои причини за одлагање на предметот

Отсуството на обвинетиот и неговиот бранител биле причина за одлагање во 31% од ситуациите во рамките на сите набљудувани предмети во врска со трговијата со луѓе. Меѓутоа, при анализирање на овој процент по основните судови пред кои се суди предметот, се покажува голема разновидност. Се чини дека отсуството на главните учесници во постапката претставува најголем проблем во Основниот суд во Тетово (73 %), додека, пак, најмал во Основниот суд во Скопје (8 %).

Во Основните судови Тетово и Гостивар како најчеста причина согласно со одговорите на **судиите** за толкавата нерамномерност на процентите по судови се јавува проблемот со доставата. Воедно, обвинетите ангажираат бранители од други места од местото на судење, а тоа создава дополнителни тешкотии при обезбедувањето на нивното присуство. Исто така, проблем претставува спроведувањето на наредбата за приведување. Имено, полицијата понекогаш не постапува по нив, а и не дава образложение за своето непостапување.

Некои од **јавните обвинители** објаснувањето го бараат во различноста на регионите. Имено, се смета дека не е можна споредба на скопскиот регион со тетовскиот, од причина што доставата во тетовскиот регион не функционира секаде. Понатаму (повторно) се нагласува неподготвеноста да се извршуваат наредбите за приведување.

Постои мислење дека разликите по судовите ја рефлектираат разликата на толеранцијата кај судиите. Се напомена и дека ваквото одлагање поради отсуство на обвинетите може да е и резултат на преклопување на повеќе предмети каде што е обвинето исто лице.

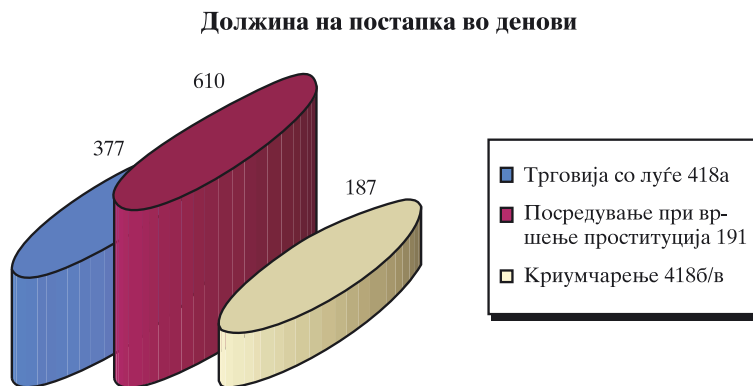
Одговорите на **бранителите** се мошне различни. Некои сметаат дека различната стручност и различното дејствување на МВР во одредени подрачја доведува до разлики во одлагањата по судови. Други ја споменуваат

подвижноста на населението (особено тетовскиот регион во кој голем дел од населението е на временна работа во странство) и непочитувањето на судот, додека трети проблемот го гледаат во доставата.

Отсуството на жртвите, односно проблемите при обезбедувањето на нивното присуство на главниот претрес во неколку наврати беше споменато како причина за предолгото одлагање на предметите. Претставниците на МВР беа запрашани за пречките што го забавуваат доведувањето на жртвите–сведоци. Речиси, сите испитаници сметаат дека ажурноста во доведувањето не е во директна корелација со ажурноста во постапувањето на професионалците од МВР. Брзината со која се доведува сведокот зависи од ефикасноста во дејствувањето на другата држава („...проблемот е преку граница...“). Понатаму, зависи од волјата на лицето што треба да сведочи итн.

Како проблем се истакна и неупотребата на одредбите на Законот за странци, како и неупотребата на видеолинкот. Еден испитаник е на мнение дека делото Трговија со луѓе би требало да има предност пред останатите дела.

г) Должина на постапка

Вредноста што ја изразува просечната (средната) должина на постапката од мигот на поднесување на обвинителниот акт (односно решавање по однос на приговорот), па сè до донесување првостепена пресуда, кај различни кривични дела (односно предмети во врска со различни кривични дела), прилично варира. Додека, од една страна, просечното траење на предметите в.в. со Посредување при вршење на проституција изнесува 610 дена, од друга страна, пак, постапката за делото Криумчарење на мигранти изнесува во просек 187 дена.

Од **судиите** беше побарано мислење за причините кои би можеле да ги објаснат овие разлики во рамките на различни кривични дела.

Најчесто споменувана причина се видот и карактеристиките на делото. Имено, поради тоа што често како жртви се јавуваат странски државјанки кај делото од чл. 191 од КЗ, а нивното обезбедување на главниот претрес е врзано за процедура која изискува долго време, тогаш не изненадува долготраењето на овие предмети. Споменати се (не)можноста за обезбедување на обвинетиот на главен претрес, видот на доказите и времето потребно за тие да се прибават, обезбедувањето на сведоците во постапката итн. Напоменато е и дека бранителот заедно со обвинетиот се трудат да ја одолговлечат постапката. Меѓутоа, последното се чини не е врзано за видот на делото и не го објаснува различното времетраење на постапките.

Како главна причина за различните траења на предметите во врска со различни дела, јавните обвинители го споменаат притворот. Имено, се смета дека во делата на посредување при вршење на проституција притворот и не се изрекува, а сето тоа се изразува врз должината на постапката. Доколку се тргне од процентот на изречени мерки притвор согласно со кривични дела добиени од анализата на Коалицијата, со најниските 23% за чл. 191 од КЗ и најдолго просечно времетраење на постапката со 610 дена, може да се каже дека корелација постои.

Како причини споменати се и неможноста да се обезбеди оштетената, нејавување на покани на обвинетиот итн.

Согласно со **полномошниците** на жртвите „организираноста на самиот суд,, и факторот „притвор,, се некои од можните објаснувања за различното времетраење на постапката. Воедно, се смета дека должината на постапката зависи и од судијата и од неговата толеранција.

Ситуациите забележани во процесот на набљудување на предметите на главниот претрес од страна на Коалицијата, во кои бранителот и обвинетиот континуирано наизменично отсутнуваат со што се пролонгира постапката, наведоа да се побара коментар од **бранителите** во однос на ваквата практика.

Само во еден одговор постои согласност дека во голем број случаи тоа е така.

Поголемиот дел од бранителите сметаат дека „се е направено од адвокатот и обвинетиот што е во функција на правата на обвинетиот е во ред и,, дека доколку е зададено законски правото не може да станува збор за злоупотреба.

Еден адвокат е на мислење дека „бранителите се првите борци да се утврдат фактите и ценат доказите во законита процедура и да се примени правилно законот,,.

Согласно со друго мислење „колку и да сака бранителот да одолгвлекува не може надвор од законот, односно нема простор за манипулација,,.

Согласно со трето, секојпат постојат оправдани причини, секогаш обвинетиот обезбедува соодветна медицинска документација.

Еден адвокат смета дека ретко станува збор за злоупотреба, затоа што на адвокатите им е страв од казни. Последното доведе до поставување прашање на бранителите дали досега биле казнети поради непотребно

одлагање на постапката?

Ниеден од запрашаните адвокати не бил санкциониран за конкретната работа.

Заклучоци и препораки: Од претходно изнесените мислења на главните актери во постапката во однос на факторите кои доведуваат до пролонгирање на постапката во врска со делата од областа на интерес, би можеле да се издвојат следните:

- постоење на одредени подрачја (на пр., Тетово) каде што судските доставувачи не можат да пристапат и да си ја вршат својата дејност
- неможност на обезбедување присуство на обвинетите од одредени миграциони подрачја (на пр., Гостивар) поради нивното отсуство од земјата
- недостигот на судии и дактилографи и нивна преоптовареност со работа
- непостапување на секторите за внатрешни работи по наредбата за приведување
- ангажирање на бранителите од други места од местото на судење
- бавноста во обезбедување присуство на жртвите поради тоа што функционирањето по дипломатски пат изискува и многу подолго време
- послабото изрекување на мерката притвор во делата на посредување при вршење на проституција
- подготвеноста на бранителите заедно со обвинетите да ја одолговлечат постапката.

На претходно наведените фактори може да се додадат и факторите, пробивање на рокот од 30 дена од поднесување на обвинителен акт до закажување на првото судење, како и не толку занемарувачкиот процент на одлагања кои се на подолг период од 60 дена (со што предметот започнува одново).

Како и во претходните години, се наметнува како потребна препораката особено внимание да се посвети од страна на судиите на непречекорување на рокот од 60 дена при презакажувањето на рочиштата. Воедно, би требало да се направат напори за развој на подобра соработка помеѓу судовите и Министерството за внатрешни работи во однос на прашањето за постапување по наредбата за приведување.

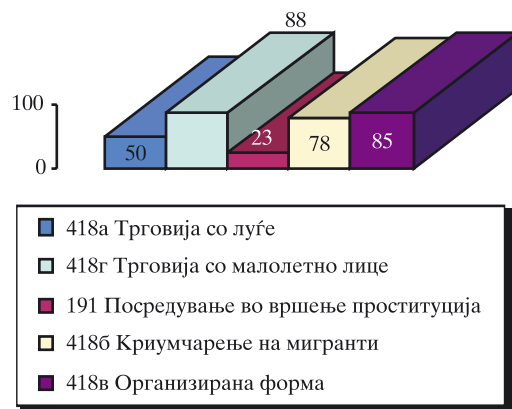
15. ПРИТВОРОТ И ДРУГИТЕ МЕРКИ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА ОБВИНЕТИОТ КАКО ФАКТОР КОЈ ВЛИЈАЕ НА ДОЛЖИНАТА НА ПОСТАПКАТА

а) Притвор

Тргувајќи од обврската⁶⁵ на сите органи кои учествуваат во кривичната постапка да постапуваат со особена итност кога обвинетиот е во притвор, а воедно и земајќи го предвид високиот процент на притворени лица, особено кај некои дела (на пример, криумчарењето на мигранти), реално е да се очекува дека овој фактор има/би требало да има огромно влијание врз времетраењето на постапката.

Врз основа на анализите од набљудуваните предмети за период од речиси четири години, утврдено е дека мерката притвор била изречена спрема 3/5 од вкупниот број на обвинети лица (221) за делата Трговија со луѓе, Посредување при вршење проституција и Криумчарење на мигранти. Притоа, најмал процент им припаѓа на обвинетите за делото Посредувањето при вршење проституција.

Изречени мерки притвор по кривични дела во проценти

Преку споредба на просечното траење на овие предмети во кои е изречена мерка притвор, со просечното траење на овие предмети во кои ваквата мерка не била изречена, се добива впечаток за степенот на корелацијата помеѓу притворот и должината на постапката. Воедно, со споредба на бројот на изречени мерки притвор во рамките на предмети во врска со различни дела, се провлекува и прашањето дали притворот како мерка кај одредени дела се изрекува по автоматизам или, пак, единствен репер за нивно донесување се основите коишто се наведени во ЗКП. Испитаниците првично беа запрашани дали оваа мерка премногу често (или недоволно често) се употребува во практиката?

⁶⁵ Чл.183 ст. 2 од ЗКП

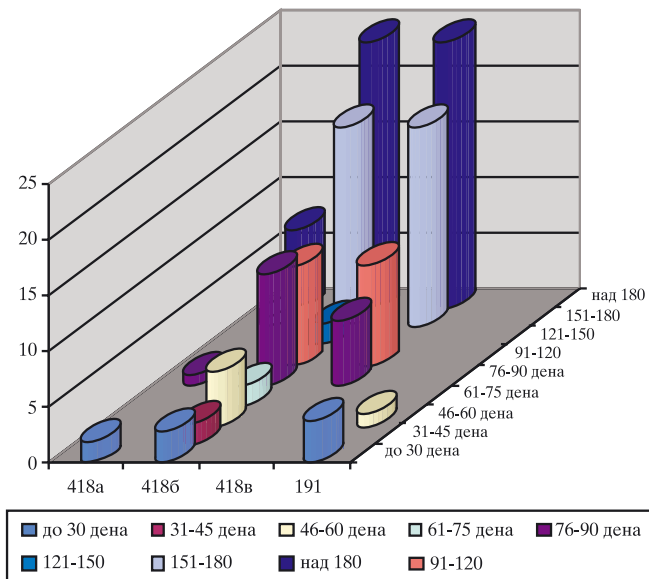
Судиите покажаа поделено мислење. Еден дел од испитаниците сметаат дека мерката мошне често се употребува, особено во последно време (последните неколку години). Имено, се смета дека и покрај тоа што „треба многу внимавање со таа мерка, односно притворот не смее да стане казна, сепак, има случаи каде истиот се дава за мали дела„.

Други испитаници, и покрај тоа што е зачестена употребата на мерката притвор, сепак, ваквата појава ја третираат како оправдана. Последното особено кога ќе се земе предвид за каков вид кривични дела станува збор⁶⁶.

Друга група на испитаници, пак, мислат дека мерката се изрекува онолку колку што е потребно (иако секое дело треба да се цени одделно).

Некои судии, пак, (ставот често варира во зависност од судот каде што судат испитаниците) сметаат дека овие мерки се изрекуваат мошне ретко, што не би требало да биде така во предмети од оваа природа („под 5 години обично не одиме на притвор и доколку ЈО не предложи, ние не одредуваме„)

Анализата на времетраењето на сите регистрирани мерки притвор во рамките на набљудуваните предмети (трговија, посредување и криумчарење на мигранти) покажува дека во 37% истите траеле подолго од 180 дена⁶⁷. Во 91 % од нив станува збор за мерки притвор изречени во рамките на предметите во врска со делото од чл. 418б и 418в од КЗ.

⁶⁶ .... Трговија со луѓе и убиството, па дури и кражбите некогаш автоматски влечат притвор....

⁶⁷ Во 26 % од случаите притворот траел од 120 до 180 дена, во 24% од 75 до 120 и во 13 % притворот траел до 75 дена. Притоа, додека процентот за траењето на вкупно сите изречени мерки притвор е пресметан по обвинети лица, кај пресметката на времетраењето на притворот по дела, постои удвојување каде што лицето е обвинето по повеќе од едно дело.

За разлика од неколку осамени мислења дека начелото на итност не е запазено во притворските предмети, најголемиот број судии сметаат дека на притворските предмети им се посветува особено внимание и се процесуираат во најкраток можен рок. Образложението зошто во анализата се забележани толкав број на мерки кои траат подолго од 180 дена кај овие дела се бара во сложеноста на предметот и потребата да се повикаат нови сведоци, да се досослушаат старите, да се обезбедат други материјални докази итн. За некои испитаници периодот од 180 дена и не е многу долг период, особено ако се земе предвид видот на кривичното дело за кое говориме и комплексноста на предметот..

Согласно со мнението на **јавните обвинители**, мерката притвор се употребува онолку колку што е потребно. Постои мислење дека кај делото Криумчарење на мигранти доколку не се изрече мерка притвор, тогаш *„не би можело да се соберат обвинетите..“*. Додека, согласно со едно мислење, притворот се употребува *„секогаш кога има законски основ и притоа не игра улога ни видот ни карактерот на делото..“*, согласно со друго, *„притворот кога е предложен од ЈО се применува соодветно на делото..“*

Сите испитаници се согласија дека во притворските предмети се постапува согласно со начелото на итност. Статистиката која го покажува времетраењето на притворот и притворските предмети се објаснува со сложеноста на предметите. Имено, постои став дека сите институции постапуваат без одлагање. Воедно, има мислење дека рокот од три месеци во кој треба да се заврши истрагата на сложени дела, какви што се најчесто делата од областа на организираниот криминал, е премногу мал.

Помеѓу **полномошниците** се провлекува ставот дека мерката притвор не се применува доволно во делата на трговија со луѓе. Согласно со едно мислење, притворот би требало да биде задолжителен кога станува збор за таков тежок криминал каков што е трговијата со луѓе. Воедно, се смета дека судиите во практиката не ги преземаат сите потребни мерки за обезбедување на присуството на обвинетиот и неговиот бранител. Ова е област каде што најмногу се манипулира во постапката.

Од друга страна, пак, сите **бранители** на обвинети сметаат дека мерката притвор премногу често и избрзано се изрекува. Согласно со едно мислење, *„притворот се изрекува премногу едноставно, без да се размисли дали држи или не и тоа најчесто по сите три основи, а особено опасноста од бегство (дури и во ситуација каде обвинетиот нема ни патна исправа)..“*

Согласно друго не се внимава ниту кога се изрекува ниту кога се утврдува времетраењето на притворот. Интересно е што и некои бранители изрекувањето на притворот го врзуваат само со тежината на кривичното дело.

Според трето мислење притворот во Македонија се користи како санкција.

На прашањето дали е запазено начелото на итност во случаите на притворски предмети, во најголем дел бранителите одговориле позитивно⁶⁸.

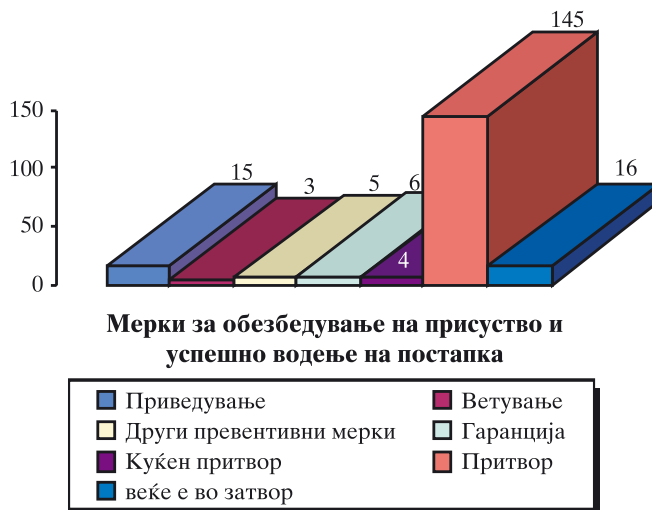
Половина од **претставниците на МВР** се на мнение дека мерката притвор во практиката соодветно се применува. Согласно со двајца испитаници, притворот се изрекува премногу често и неосновано. Последното особено кај

⁶⁸ :.....Начелото е запазено. Дури и извулгаризирано...

делото Кримчарење на мигранти. Причината зошто притворот толку повеќе наоѓа примена кај делото кримчарење за разлика од трговијата, се бара во квалитетот на прибраните докази (во делото од чл. 418а има полоши докази). Постои и мислење дека во трговијата со луѓе притворот се употребува недоволно.

б) Употреба на другите превентивни мерки

Земајќи предвид дека согласно со статистиката на Коалицијата⁶⁹, во 75 % од сите изречени мерки за обезбедување на присуство на обвинетите лица на главниот претрес, како и успешното водење на постапката станува збор за мерката притвор, се поставува прашањето дали треба да има почеста употреба на другите превентивни мерки освен притворот, и што е причината за нивната ретка употреба?

Голем број **судии** сметаат дека другите превентивни мерки не би требало да се применуваат во тешките дела („Обвинетиот не би требало да се движи слободно,“). Воедно, во овие дела „се вртат огромни пари и во прашање е тежок криминал,“. Се смета дека иако „притворањето е ронење на одбраната и дека притворениот се става во многу понеповолна положба, сепак, доколку се пушти истиот, тешко ќе може да се обезбеди неговото присуство повторно,“. Воедно, стравот дека обвинетиот ќе влијае врз жртвите чијшто исказ заради немање други докази најчесто е најважен за постапката⁷⁰, влијае врз изрекувањето на мерката. Согласно со едно мислење, за трговците со луѓе овие мерки не се ефективни, ветувањето за нив нема никаво значење,“. Согласно со друго, патните исправи коишто се одземаат *ex officio* би требало да ги чува Министерството за внатрешни работи, а не да се чуваат во

⁶⁹ врз основа на достапните податоци

⁷⁰ Интересно е дека притворот е најмалку застапен кај Трговијата и Посредувањето, а многу повеќе кај делата Кримчарење на мигранти

списите на судот⁷¹. Некои испитаници проблемот го гледаат во неможноста да се следи имплементацијата на дел од мерките. Објаснувањето се бара и во пречестото предлагање на притворот од страна на јавното обвинителство.

Оние професионалци коишто имаат позитивен став кон употребата на овие мерки, па дури и во делата од областа на организираниот криминал, сметаат дека има огромна корист од превентивните мерки и дека кога се изрекуваат обвинетиот не се обидува да избега. Притворот секогаш би требало да биде крајна солуција.

Главна постои согласност помеѓу **јавните обвинители** дека другите превентивни мерки би требало почесто да се употребуваат. Иако прашањето се однесуваше на мерките, како што се: забраната за напуштање на живеалиште, обврска за јавување на одредено службено лице, одземање патна исправа или друга исправа, возачка дозвола итн., сепак, јавните обвинители посочија на останатите мерки за обезбедување на присуство на обвинетиот. Имено, се смета дека гаранцијата би требало почесто да се употребува, затоа што државата има корист од неа. Согласно со едно мислење, кукниот притвор е добар пандан на мерката притвор, меѓутоа се стравува дали истиот правилно ќе се применува (се мисли во недостиг на системите за контрола и изградени механизми за спроведување). Од друга страна, пак, се провлекува и ставот дека кога станува збор за тешки дела, какво што е делото трговија, „другите мерки тешко да можат да го задржат обвинетиот..“ Воедно, со притворот предметот добива голема важност и се завршува побргу.⁷²

Со исклучок на едно лице („...Притворот стана единствено средство...сметам дека треба и другите превентивни мерки да се употребуваат а не само притворот...“), сите други **претставници на МВР** сметаат дека другите превентивни мерки не би требало да се користат кај предметите во врска со делата Трговија со луѓе, Посредување при вршење проституција и Криумчарење на мигранти. Се смета дека тие се тешки дела и „автоматски одат со притвор..“ Притворот е најсоодветен и најефикасен и оневозможува да се влијае врз сведоците.

Заклучоци и препораки: Се чини дека видот на кривичното дело, односно тежината на казната е влијателен фактор по кој се проценува дали постои или не потреба од притвор. Иако е логично кај потешките дела, опасноста од преземање дејствија од страна на обвинетото лице (како што се: бегство, уништување на траги од кривично дело, влијание на сведоци итн.) да биде поголема, сепак, не смее притворот по автоматизам да биде врзан за видот на делото за кое личноста се товари. Правните основи⁷³ утврдени во закон се/би требало да бидат единствениот патоказ во процесот на донесување на одлука за изрекување на оваа мерка.

Во таа насока е Извештајот на ОБСЕ⁷⁴ во однос на анализата спроведена врз 595 првостепени и 62 второстепени одлуки, односно решенија за притвор во 15 судови во Македонија, согласно кои ризикот од бегство во голем број на решенија за притвор се врзува со висината на казната, односно природата на кривичното дело. Повикувајќи се на ЕКЧП која „потенцира дека опасноста од бегство не може да се заснова само на сериозноста на кривичното

⁷¹ Се мисли на членот 178–б ст. 3 според кој судот донесува решение за мерка привремено обезбедување на патна или друга исправа за преминување на државна граница (односно забрана за нејзино издавање) кога постои опасност од бегство. Одземената патна исправа се чува во судот.

⁷² Согласно со едно мислење, во Тетово постојат само две ситуации, или се изрекува притвор или, пак, не се изрекува ништо

⁷³ утврдени во чл. 184 од ЗКП

⁷⁴ Притвор пред судењето, национална пракса и меѓународни стандарди–анализа на решенија за определување притвор пред судењето донесени од националните основни судови во периодот април 2004 до јуни 2007. ОБСЕ, Набљудувачка мисија во Скопје, март 2008, стр. 17

дело и висината на заканетата казна,, извештајот укажува на потребата од утврдување на други релевантни фактори коишто би ја потврдиле (или не) потребата од изрекување на притворот.

Се чини раширен е ставот помеѓу професионалците дека сите органи постапуваат со особена итност во предметите каде што притворот е определен.

Во однос на примената на другите превентивни мерки, како причина за реткото изрекување се јавува:

- раширениот став помеѓу практичарите дека тие мерки не би биле ефикасни за трговците и криумчарите, односно за вакви тешки кривични дела и
- неможноста да се следи имплементацијата на дел од мерките.

Одредбата од членот 175 од ЗКП утврдува дека при изборот на мерката што ќе се примени спрема обвинетиот (заради обезбедување на неговото присуство и успешно водење на постапката) ќе се води сметка да не се применува потешка мерка, ако може истата цел да се постигне со поблагата. Не потценувајќи ја тежината на криминалот за којшто станува збор во овие предмети, не смее ни да се заборава дека мерката притвор е најтешка од лезата мерки коишто стојат на располагање во нашиот закон и истата треба да се користи како последна во низата.

_____ | Трговијата со луѓе и илегалната миграција перцепирани од главните актери..

VI Некои околности при одмерување на казна

Практиката го исфрли на површина прашањето дали претходното знаење на жртвите за нивната инволвираност во давањето на сексуални услуги има (или би требало да има) влијание при оценката дали личноста да се третира како жртва или не? Воедно, дали тоа знаење има влијание при одмерувањето на казната за виновниот сторител на делото?

Сите **судии** се изјаснија дека „жртвата е жртва“, независно од нејзината информираност за тоа дека ќе дава сексуални услуги на клиенти или не. Воедно, се посочи дека жртвите никогаш не знаат однапред дека ќе бидат инволвирани во давање на такви услуги. Меѓутоа, спречувањето на слободата на движење и различните форми на присилба во никој случај не може да се наречат нејзина волја. Знаењето не ја исклучува одговорноста на сторителот. Интересно е и што сите судии се согласија дека ваквото сознание на жртвата би требало да се земе предвид при одмерување на казната за виновниот сторител.

Речиси сите **обвинители** сметаат дека претходното знаење на жртвата за можната инволвираност во давањето на сексуални услуги не треба и нема влијание при нејзиниот третман како жртва. Согласно со некои од нив, „независно од тоа што жртвите имале сознанија дека ќе даваат сексуални услуги, сепак, немале сознание дека ќе им биде ограничена слободата на движење, односно согласноста на жртвата и претпоставката дека ќе дава сексуални услуги не влијаат таа да се третира како жртва...“ Едно осамено мислење смета дека ако некое лице однапред знаело во што се впушта, не може да биде жртва. Воедно, се смета дека ваквото сознание на жртвата има влијание при одмерувањето на казната за виновниот сторител (трговец со луѓе). Останатите испитаници сметаат дека ваквото влијание не би требало да постои. Според едно мислење судиите грешат доколку го земат предвид при одмерувањето на санкцијата.

Согласно со мислењето на еден **полномошник**, во 100% од случаите (неговите случаи) жртвите немале сознание дека ќе даваат сексуални услуги пред нивната инволвираност во делото. Помеѓу полномошниците владее мислењето дека постои влијание при третманот на жртвата од страна на судијата како жртва, а воедно и при

одмерувањето на казната доколку истата знаела дека ќе дава сексуални услуги. Согласно со некои од нив, потребно е да се организираат обуки заради промена на односот (којшто е осудувачки) на судиите кон жртвите.

Спротивно на мислењето на повеќето судии, јавните обвинители и полномошници на жртвите, сите **бранители** сметаат дека претходното знаење на жртвите за нивната инволвираност во давањето на сексуални услуги би требало да има влијание при оценката дали е жртва. Тие сметаат дека токму тоа знаење е од големо значење затоа, што што знаат тешко и да може да се наречат жртви. Согласно со мнението на еден од адвокатите, „не може ни една да се третира како жртва, затоа што сите знаат и со таа намера и се дојдени. Не треба да има казна (се мисли за трговците). Девојките се млади, без работа, сиромашни, печалат со нудење на сексуални услуги..“

Само еден бранител истакнува дека во предметите кои ги работел имало и жртви кои биле измамани и им се нудени работи во кафулиња како келнерки, бекиситерки и сл. Сите останати сметаат дека „девојките се свесни и знаат што ќе работат..“

Што се однесува до одмерувањето на казната, сите освен еден бранител сметаат дека претходното знаење на жртвата има и би требало да има големо влијание при одмерување на казната, затоа што придонесот на жртвата е важно.

Осаменото мислење е на став дека во Македонија нема влијание претходното знаење на жртвите дека ќе даваат сексуални услуги на казната, а би требало да има, затоа што нивниот придонес во настанот не бил ценет.

Мислењето на **претставниците на МВР** е подеднакво поделено. Половина од испитаниците сметаат дека фактот што жртвата знаела дека ќе дава сексуални услуги нема ниту, пак, би требало да има влијание врз третманот како жртва. Согласно со нив, девојките се најчесто прелажани за видот на услугите што ќе ги даваат во кафеаните. Притоа, казната за трговецот со луѓе не би смееа да биде поблага.

Постои и ставот дека влијание при третманот на жртвата постои, иако не би требало да постои како што постои и при оценката за висината на казната. Согласно со едно осамено мислење, „.....би требало да влијае и при одмерување на казната....не знам дали воопшто има трговија кога самата сака....“

16. ОКОЛНОСТИ ПОД КОИ Е СТОРЕНО ДЕЛОТО

Кај одредени кривични дела, особено изразено кај делото Криумчарење на мигранти, процентот на казни коишто се движат надвор од законските определени граници е мошне висок. Во повеќе од половина од ситуациите, висината на казната за криумчарите паѓа под законскиот минимум.

Во пресудите како причина за олку благите казни се наведуваат најчесто околностите дека сторителот е младо лице со лоша домашна материјална состојба, неосудувано и мошне често родител на малолетни деца. Проценката

дали некоја околност е особено олеснителна и треба да го пробие законскиот минимум или не, и дали со ублажената казна може да се постигне целта на казнувањето, ја прави судијата.

Затоа на **судиите** им беше поставено прашањето кои околности може и треба да доведат до висина на казна затвор надвор од законски определениот минимум и максимум, односно кои околности можат да се третираат како особено олеснителни околности утврдени во чл. 40 од КЗ?

Широкиот спектар на одговори ги опфаќа следниве околности: ситуација кога му се заканува смрт на осудениот поради болест, доколку нема доволно средства за егзистенција, доколку сопругата му е болна а набавката на лекарства зависи од него, поголем број на малолетни деца, неговата здравствена состојба, финансиската состојба на семејството, починат брачен другар, простување на жртвата, признание или, пак, каење, неосудуваност, самопријава, однос кон судот, жал, каење итн.

Не може а да не се забележи од одговорите дека одредени околности што некои судии ги сметаат за олеснителни, други мислат дека би требало да се класифицираат во особено олеснителни и да доведат до казна под законски минимум. Иако донекаде тоа е објасниво со фактот што иста околност во еден случај може да има сосема друго значење (влијание) во друг, сепак, се чини дека не постои изградена перцепција за тоа кога точно би требало да се дозволи пречекорување на законскиот минимум. Во одговорите се споменува дека законот би требало малку поконтретно да го разработи ова прашање. Воедно, беше напоменато дека и практиката на апелациониот суд има влијание врз формирањето на казната кај основните судови. Меѓутоа, според едно мислење наместо да станува збор за коректив којшто функционира на двете страни (ја намалува каде што постојат услови и ја зголемува каде што треба), апелациониот суд главно ги намалува казните определени во основните судови. Одредена доза на самокритичност внесе и констатацијата на еден иситаник дека не сите судии разграничуваат кога казната може да се намали вон законските рамки. Воедно, се провлекува и „системот на препишување,. Имено, преку консултации судиите градат заеднички пристап во одредување на казната и доколку првите казни се поблаги, тогаш и останатите го следат правилото.

Во однос на високиот процент на ублажени казни кај делото Криумчарење на мигранти, објаснувањето се движи во правец на: премногу високо пропишана минимална казна во законот или, пак, се гонат само таксистите (минијатурен и неповрзан дел од синџирот), а не главните организатори на делото⁷⁵.

За делото Трговија со луѓе има и став (спротивно на претходно изнесениот) дека жртвите не се секогаш навистина жртви, тие знаат каде одат, се согласуваат на тоа и таа согласност ги тера судиите да бидат поблаги кон обвинетите.

Се чини дека постои согласност помеѓу судиите и **јавните обвинители** во однос на строгоста при казнувањето на криумчарите со мигранти. Имено, и јавните обвинители (дел од нив) сметаат дека кога станува збор за предмет

---

⁷⁵ На тркалезната маса одржана на 02.10.2008 год. во Битола од страна на дел од судиите учесници беше истакнато дека во поголем број од предметите во врска со делото Криумчарење на мигранти, како обвинети се јавуваат возачи на такси возила во чии активности не може да се утврди елемент на организираност.

каде се осудени таксисти по членот 4186 казните се, и треба да бидат, драстично поблаги, затоа што интенцијата не е да се казнуваат последните нитки во синџирот, туку организаторите на делото.

Воедно, се смета дека воведувањето на алтернативните мерки, новите текови и развој на човековите права, како и новата казнена политика што ја кројат вишите судови влијаат казните да бидат поблаги.

Постои и мислење дека нашата казнена политика е лабава и дека регулатор на висините на казните треба да биде жалбата.

Запрашани дали се жалат на пресуди каде казната е под законскиот минимум и каков е исходот од второстепените постапки, повеќето од јавните обвинители одговараат позитивно. Исходот од ова правно средство е различен.

Полномошниците коментираат дека судиите сè уште сметаат дека трговијата со луѓе и криумчарењето на мигранти се лесни дела и тоа влијае врз благоста на казнената политика..

Како причини кои може и треба да се третираат како особено олеснителни околности се наведени: постоењето на согласност на жртвата, доброто постапување со неа, остварена заработувачка или похуман, односно почовечки однос од страна на осудениот кон жртвата.

Согласно со **бранителите** (некои од нив), наведувањето на олеснителните околности во пресудите е чиста формалност. Судијата би требало да е, *многу спремен за да ги објасни кои околности се олеснителни, а кои особено олеснителни*.. Најчесто (по нив) како околности што би довеле до казна под минимумот би требало да бидат

- ❖ Соработката на обвинетиот во текот на целата постапка
- ❖ Возраста на осудениот
- ❖ Рецедивизмот
- ❖ Родителството
- ❖ Односот кон жртвата
- ❖ Побуди, каење
- ❖ Признание
- ❖ Не постоење штета

Една третина од бранителите сметаат дека причината за толкавото отстапување од законски определениот модел за санкционирање на сторителите кај делата во врска со трговијата со луѓе (а особено криумчарење на мигранти) е постоењето на преригорозна казнена политика. Имено, *„заради тоа што законодавецот определил превисоки казни, судот ценејќи ги севкупните состојби во државата и казнената политика за другите кривични дела, оправдано се определува за казна под определениот минимум*..

Некои адвокати ја осудуваат ваквата состојба и сметаат дека станува збор за неправилна примена на особено олеснителните околности. Согласно со нив, дозволено е казнување под минимумот, меѓутоа не толку често.

а) Казнување на повторници

Практиката исфрли на површина неколку ситуации каде рецидивисти (дури и повеќекратни) се казнети под законскиот минимум во предмети во врска со трговија со луѓе и посредување при вршење на проституција. Согласно со нашиот закон⁷⁶, судот при одмерување на казната на сторителот за кривичното дело сторено во повтор треба да земе предвид дали поранешното дело е од ист вид со новото, дали станува збор за исти побуди и колкава е временската рамка помеѓу поранешната осуда (издржана или простена казна) и новото дело. Повратот се третира како факултативна отежителна околност, што значи дека казната може но не мора да се движи повисоко во законски определениот минимум и максимум. Иако не постои законска пречка дури и институтот ублажување на казната да биде применет во ваквите ситуации⁷⁷, сепак, казненоправната теорија е начелно на став дека казната кај новото дело треба да е поостра и да се движи поблиску⁷⁸ до горната граница⁷⁹.

Тоа нè доведе до прашањата за практичарите, односно судиите, дали казната за рецидивистите би требало да флукутира повисоко во законските определени рамки и дали е соодветно рецидивист да биде казнет под законскиот минимум?

Речиси сите **судии** се изјаснија дека казната за повторникот би требало да биде повисока во законските определени рамки. Додека некои испитаници прецизираат дека тоа треба да биде минимум над една третина од вкупното помеѓу минимумот и максимумот, другите само споменуваат дека казната треба да е поостра со образложение дека првата казна не влијаела врз осуденикот.

Во однос на ублажувањето на казната под законски минимум на лице кое се јавува повторно пред судот најчесто за исто дело, речиси сите испитаници⁸⁰ се изјаснија дека не би смеело да се случи. Меѓутоа, се чини дека не станува збор за дециден став. Имено, некои од судиите сметаат дека, сепак, во одредени ситуации зависи и од делото (на пример, доколку првото е извршено од небрежност итн.) и од личната состојба на осуденикот (на пример, ако некој близок е тешко болен).

Постои и спротивно мислење дека доколку такво нешто се случи, тогаш може да станува збор и за коруптивни елементи.

⁷⁶ чл. 39 ст. 4 од КЗ

⁷⁷ Горѓи Марјановиќ, Македонско кривично право–општ дел, Скопје 1998, стр.319

⁷⁸ Камбовски Владо, Казнено право–општ дел, Скопје 2004, стр. 921

⁷⁹ Во казненоправната теорија се споменуваат три критериуми за поделба на повторот: видот на делото (што го дели на специјален и општ), времето поминато помеѓу двете дела (определено и неопределено) и бројот на извршени дела (еднократен и повеќекратен)–„видот на повторот и класификацијата на повторниците...Повторот во кривичното право, Видоје Миладинович, Белград, стр.69

⁸⁰ Само еден судија смета дека е соодветно дури и рецидивоста да биде казнета со ублажена казна доколку, *постои таков сплет на околности.*

б) Објавување на пресудите

Податокот што го исфрли анализата на прибраните податоци со набљудување на предмети за последните неколку години дека во 26% од вкупниот број на случаи во врска со трговијата со луѓе (за кои што се поседуваат податоци) пресудата е објавена во рок подолг од 3 дена или, пак, странките по завршувањето на главниот претрес само се информирани дека пресудата писмено ќе им се достави⁸¹, го повлече со себе прашањето за причините што лежат зад ваквата состојба⁸².

Поголемиот дел од судиите не поседуваат сознанија за постоење на ваквата практика и сметаат дека не постои оправдување за пробивање на рокот и кршење на одредбите од ЗКП. Имено, „додека советот не ја објави пресудата, истиот се смета дека е во постојано заседание... Дел од испитаниците објаснувањето го бараат во фактот што странките не доаѓаат на објавувањето на пресудата и со тоа автоматски не постои причина да се објавува. Како втора по зачестеност причина која се споменува е презафатеноста на судиите. Имено, поради постоење на недостаток на судии во одредени судови, истите поради презафатеност не се во состојба да постапат навремено. Последното особено претставува проблем во Основниот суд во Гостивар⁸³.

Заклучоци и препораки: Проблемите изнесени во одговорите на професионалците во однос на судското одмерување на казната под линијата на законскиот минимум се следни:

- Потреба од поподробна обработка на прашањето за особено олеснителните околности во законот
- Практиката на апелациониот суд да ги намалува казните во второстепената постапка
- Не сите судии разграничуваат кога казната може да се намали вон законските рамки
- Градење заеднички пристап во одредување на казната од страна на судиите, што значи дека доколку првите казни се поблаги, тогаш и останатите ќе бидат такви
- Премногу високо пропишана минимална казна во законот во делото криумчарење на мигранти (кога станува збор само за таксисти како извршители кои немаат допирни точки со главните организатори на делото)
- Став дека жртвите не се секогаш навистина жртви, односно дека тие знаат каде одат, се согласуваат на тоа и таа согласност ги тера судиите да бидат поблаги кон обвинетите
- Лабавоста на казнена политика
- Неправилна примена на особено олеснителните околности.

⁸¹ Во 50% од случаите пресудите коишто ќе бидат писмено доставени до странките се донесени во Основниот суд во Битола, 38 % во Гостивар и 12% во Охрид

⁸² Согласно со чл. 344 од ЗКП, ако судот не е во можност да ја изрече пресудата веднаш, односно истиот ден по завршувањето на главниот претрес, ќе го одложи објавувањето на пресудата најмногу за три дена.

⁸³ Согласно со еден испитаник, во предметите во кои обвинетото лице е во притвор задолжително се изрекува пресудата во законски определениот рок.

Иако не може да се разграничи кои околности би биле олеснителни а кои особено олеснителни, заради спецификите на секој предмет поодделно при судското одмерување на казната, сепак, потребно е за тоа прашање да се заземе став во судската практика, со цел избегнување на многу различни висини на казна за исти кривични дела.

Воедно, се чини потребно заземање став во врска со ситуацијата кога жртвата знаела дека ќе дава сексуални (или други) услуги во однос на прашањето дали тоа би требало да влијае при одмерувањето на казната за виовниот сторител.

Тргувајќи од пристапот на повеќето практичари дека казната за повторникот би требало да биде повисока во законски определените рамки, односно дека казната треба да е поостра заради тоа што првата казна не влијаела врз осуденикот, дотолку повеќе ситуациите каде казната на повторниците била под законски минимум не треба да бидат присутни во практиката на судовите.

Мерката притвор треба да се користи исклучително внимателно и во најкраток временски период, односно во должина којашто е нужна и зависна само од причините (утврдени во законот) поради кои се изрекува.

За разлика од состојбата во изминатите години, кога е забележана почеста практика на необјавување на пресудата во законски утврдениот рок од три дена (односно само информирање на странките дека пресудата ќе им биде писмено доставена), во 2008 оваа појава е исклучителна (но, сепак, постоечка). Неопходно е да се посвети поголемо внимание на начелото на јавност изразено токму преку јавното објавување на пресудите.

Користена литература

1. Арнаудовски Љ. и Стојановски Т., „Трговија со луѓе- криминалитет,, Скопје, 2002
2. Anderson Bridget, Julia O Connell Davidson, „Trafficking—a demand led problem, multy county pilot study,, Save the children
3. Бачанович Оливер, „Полицијата и жртвата,, Штип, 1998
4. Витларев Т., Калајџиев Г., М. Лабович, Т. Стојановски „Системска анализа на законската рамка и соработката меѓу надлежните институции во борбата против организираниот криминал,, Скопје, 2005
5. Ѓоргоноски Лазо, „Македонска реија за казнено право и криминологија,,год.6 бр. 1–2, 1999
6. EU Organized Crime Threat Assessment 2006, EUPOL
7. Заклучок од состанокот одржан во Словенија, март 2003 со повод „ Посебни мерки за заштита на жртвите на трговија со луѓе кои се јавуваат како сведоци во постапката,,–Пакт за стабилност -Југоисточна Европа
8. „Заштита на сведокот во системот на кривичното правосудство,, -Извештај на ОБСЕ Мисијата на Косово.
9. Илиева Елизабета , „Иницијатива за соработка на земјите од југоисточна Европа-СЕКИ,, Судиска Ревизија, бр. 2. септември 2006 год.
10. Ингилизова-Ристова, Лилјана Конвенција на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал и казната-конфискација на имотот, Судиска ревија, 2002, бр. 4
11. Јовчески Јован, „Влијанието на специјалните истражни мерки врз кривичната постапка, Технички средства за надзор и снимање на комуникациите меѓу луѓето, како истражна мерка во превенцијата è контролата на криминалот,, магистерска работа, Скопје, 2003 год.
12. Јорданоски Петар, Проект за поддршка на човековите права, Правна анализа 2006, Скопје, ноември 2006,
13. Калајџиев Гордан, „Право на притвореното лице на брзо судење,, Безбедност, 1994 бр.1
14. Калајџиев Гордан, „Право на обвинетиот да му се обезбеди присуство и сослукчување на сведоците во негова полза,, Годишник на правниот факултет во Скопје, 1996/98, том 38,
15. Калајџиев Гордан, Дивна Илиќ, „Трговија со луѓе правни аспекти,, Универзитет на Југоисточна Европа, април 2007
16. Калајџиев Гордан, „Заштита на сведоците соработниците на правдата и жртвите во домашното и меѓународното право,, ИОМ
17. Камбовски Владо, „Казнено правна реформа пред предизвиците на XXI век,, Скопје, 2002,
18. Камбовски Владо, „Казнено право-општ дел,, Скопје, 2004
19. Камбовски Владо, „Казнено право, посебен дел,,
20. Камбовски Владо, „Организиран криминал,, 2005
21. Камбовски Владо и Петар Наумовски, „Корупцијата, најголемото општествено зло и закана за правната држава,, Коментар на Законот за спречување на корупцијата и на Законот за спречување на перење на пари, Скопје, 2002,
22. Каневчев М. Виктимологија-„Учење за жртвата,, Годишник на факултетот за безбедност, 2000/2001,
23. Конвенција на Обединетите Нации против транснационалниот организиран криминал со протоколите (коментари, прилози, појаснувања и препораки), Министерство за правда

24. К. де Ровер, Притвор, „Во служба за заштита,, Човекови права и хуманитарно право за полициските и безбедносните сили, МКЦМ,
25. Лажетик Бужаровска Гордана, „Значење на правото на брзо судење во САД, Годишник на правниот факултет во Скопје,, 1996/98, том 38,
26. Лажетик-Бужаровска Гордана, „Начини за забрзување на кривичната постапка во Европските законодавства,, Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1998, бр. 1
27. Legislative Guide for the implementation of the Protocol against Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, t. 54, (d) purpose of the articles, Part three,
28. Limanowska Barbara, „Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe,, March 2005,
29. Манев Павел, „Забелешки и предлози во врска со притворот,, Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1995
30. Манев Павел, „Неколку казнено правни аспекти на невропсихијатриските вештачења,, Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1998, бр. 1,
31. Маневски Михајло, „Корупцијата во Република Македонија, Превентивни и казнени мерки за спречување,, Скопје 2005
32. Марјановиќ Горѓи, „Македонско кривично право-Општ дел,, Скопје,1998,
33. Матовски Никола, „Казнено процесно право, општ дел,, 2003 Скопје
34. Матовски Никола, „Улогата на бранителот во кривичната постапка,, Македонска книга, 1981, Скопје
35. Матовски Никола, „Траење на притворот, Системот на казнена постапка во Република македонија,, Годишник на правниот факултет во Скопје, 199/2001 том 39, книга 2,
36. Матовски Никола, „Новелата на законот за кривична постапка на Република Македонија од 2004 год,, Правен Факултет -Скопје, 2005 год.
37. Mattar Mohamed Y., „A comparative Analysis of the Anti-Trafficking Legislation in Foreign Countries: towards a comprehensive and effective legal response to combating trafficking,, 25 June 2003
38. Migration connected with trafficking in women and prostitution, 25 April 2003, **Report**, Committee on Equal Opportunities for Women and Men, Rapporteur: Ms Zwerver, Netherlands, SOC
39. Migration Connected With Trafficking In Women And Prostitution: An Overview <http://www.germanlawjournal.com/>
40. Миладинович Видоје, „Повторот во кривичното право,, Белград,
41. Мифтари Агим, „Професионалната етика во судството, обвинителството и адвокатурата и нивните меѓусебни релации,, Судиска ревија, 2002, бр. 3
42. Мрвик Н., „Надомест на штета во кривичната постапка-меѓу репарација и ретрибуција,, Безбедност-Ревиија на криминалистика, криминологија и кривично право, 1994, бр.2,
43. „Национален механизам за упатување,, МТСП, Одделение за унапредување на рамноправноста помеѓу половите, Скопје 2005-2006
44. „Национални механизми за упатување, Практичен прирачник,, ОБСЕ/ОДИХР 2004
45. Отворена Скопска сцена, извештај Скопје 2005, ХОПС Опции за здрав живот, стр. 12
46. Павловски Ванко, „Положбата на оштетениот во кривичната постапка,, Судиска ревија, 1996, бр 5,

47. Пејковска С., Д. Мирчевска, М. Кујунџиска, П. Кировски, В. Филовска, „Силување и нематеријална штета,, Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1998, бр. 1
48. „Правично судење,,-приручник, 22.2.1. Анонимни сведоци,
49. „Практикум за борба против трговија со луѓе и нелегална миграција,, Мегународна Организација за Миграции, Мисија во Скопје, 2005
50. Прирачник за обука во рамките на сеопфатната програма за обука, размена и соработка на оперативната група на пактот за стабилност во врска со борбата против трговија со луѓе.
51. Прирачник за обука, „Развој на Модел за обука на судии и ЈО во областа на борба против трговија со луѓе,, 2003, Stability pact for South Eastern Europe
52. Прирачник за ревизија на законските регулативи против трговијата со луѓе со посебен осврт на југоисточна Европа, Ангелика Картуш, Институт за човекови права, септември 2001
53. „Притвор пред судењето, национална пракса и меѓународни стандарди-анализа на решенија за определување притвор пред судењето донесени од националните основни судови во периодот април 2004 до јуни 2007,, ОБСЕ, Набљудувачка мисија во Скопје, Март 2008
54. Проевски Јован, Милан Крцковски, „Одлагање и прекинување на главниот претрес, Закон за кривична постапка-објаснувања, коментари, судска практика и обрасци за практична примена,, Академик , Скопје, 1997
55. „Проценка на ставовите и сознанијата на средношколската популација за феноменот на скриена проституција и трговија со луѓе,, ХОПС, Скопје, 2004
56. „Report of the Ad Hoc Committee in the Elaboration of a Convention against Transnational Organized Crime on the work of its first to eleventh session, General Assembly,, United Nation, 3rd of November
57. „Ризични фактори кај ромаската популација по однос на феноменот трговија со луѓе,, ЕСЕ, Скопје, 2006 (<http://www.iomskopje.org.mk/Publications>)
58. 'Trafficking' and 'Smuggling' of Human Beings in Europe: Protection of Individual Rights or States' Interests? <http://webjcli.ncl.ac.uk/2001/issue5/obok5.html>
59. Селими Зекир, „Времетраењето на кривичната постапка за стандардни кривични предмети,, Судиска ревија, 1998, бр. 4
60. Снежана Таси, „Функцијата и значењето на психијатриската експертиза,, Македонска ревија за казнено право и криминологијата, 1998, бр. 1,
61. Стаменкова Трајкова Верица, „Психосоцијална поддршка на жени жртви на трговија со луѓе,, 2004, Скопје
62. Станковска Г., Жадиковски, П. Кировски, В. Дуковска, И. Митковска, В. Дивјак, „Форензичко-психијатриско значење на стравот,, Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1998, бр. 1,
63. Стојанов Иванчо, „Оштетениот како спореден субјект во кривичната постапка,, Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1996
64. Стојанов И., „Основи за определување на притвор во Македонската кривична постапка,, Годишник на факултетот за безбедност, 2000/2001
65. The contribution of data exchange systems to the fight against organized crime in the SEE countries, Final report, Transcrime for the Office of the Special Coordinator of the Stability Pact for SEE, November 2004
66. „Трговија со луѓе–Темис,, Скопје, 2004

67. Тумановски Драган, „Трговија со луѓе,, Судиска ревија, 2002, бр.4
68. Тумановски Драган, „Меѓународни договори,, второ дополнето издание Скопје, 2005 год.
69. Тупанчевски Никола, „Трговија со луѓе во споредбено казнено право и во казненото право на Р Македонија,, Македонска ревија за казнено право и криминологија
70. „Trafficking in Person Report,, June 2005, <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2005/>
71. The 2005 Transparency International Corruption Perceptions Index, Transparency International <http://www.infoplease.com/ipa/A0781359.html>
72. Forum on Crime and Society, UNODC, Volume 3, Numbers 1 and 2, December 2003
73. „Changing patterns and trends of trafficking in persons in the Balkan region,, IOM Report 2004
74. Hughes M Donna, Women’s Studies Programs, University of Rhode Island, August 2004, Research on man who purchase Sex acts, Best practices to address the demand side of sex trafficking
75. Hughes M Donna, „Women’s Studies Programs,, University of Rhode Island, June 2005 (http://www.uri.edu/artsci/wms/hughes/demand_for_victims.pdf)
76. Цветковски Цветан, „Уставни можности и граници на законското пропишување на притворот и на другите мерки за обезбедување на присуство на обвинетиот,, Македонска ревија за казнено право и криминологија, 1995
77. Чадиковски, П Кировски, М. Левенски, „Надомест за стравот, болката и психичкото страдање,, Македонска ревија за казнено право и криминологијата, 1998, бр. 1.
78. Women in an insecure world,,–Violence against Women, Facts, Figures and Analysis,,

---

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

343.1:343.341(497.7)"2005/08"(047)

343.1:343.343.6(497.7)"2005/08"(047)

ВЕЛКОСКА, Виолета

Трговија со луѓе и илегалната миграција перцепирани од главните актери во кривичната постапка / Виолета

Велкоска. – Скопје:

Коалиција "Сите за правично судење", 2009. – 86, [8] стр.: граф. прикази; 24 см

Фусноти кон текстот. – Библиографија: стр. [83-86]

ISBN 978-608-4552-00-0

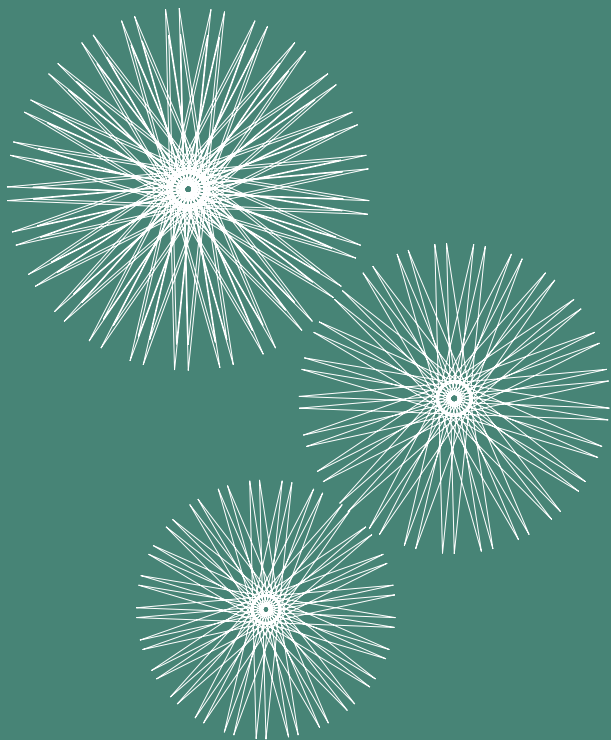
а) Кривична постапка – Трговија со луѓе – Македонија – 2005–2008 – Извештаи

б) Кривична постапка – Илегална миграција – Македонија – 2005–2008 – Извештаи

COBISS.MK-ID 76169226

osce

Organization for Security and
Co-operation in Europe
Spillover Monitor Mission to Skopje

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra
Embassy of Switzerland in Macedonia